

**Reintegració
de recintes
fabrils en la
trama urbana
de Barcelona**

Laia Soler i Pla

Laia Soler i Pla

Treball Final de Grau
GArqETSAB2014
Universitat Politècnica de Catalunya
Juny 2023 Barcelona
Curs acadèmic
2022-2023

Tutor
Joan Moreno

Tribunal
Inés Aquilué Junyent
Eduard Callís Freixas
Jordi Franquesa Sanchez

AGRAÏMENTS

Gràcies a tot el professorat i totes les arquitectes que m'han ensenyat tot el que sé i m'han fet estimar l'arquitectura. Gràcies també a les meves amigues, que m'han donat suport des del minut 0, a la família, que no hagués pogut fer res sense ella i en especial a l'Aleix, que m'ha recolzat en tots els moments de la carrera.

RESUM

Al llarg de la història els edificis s'han construït, s'han conservat, rehabilitat, enderrocat, d'altres s'han reprogramat..., tot lligat a les diferents situacions socials i polítiques de cada moment. A Barcelona el procés d'industrialització i postindustrialització va deixar recintes fabrils obsolets al centre de la ciutat, els quals han generat barreres físiques i visuals entre interior i exterior dels recintes. De mentre, però, l'auge creixent de sentiment de pertinença i el llegat històric que han deixat ha provocat una vinculació amb la societat que ha dut a qüestionar-nos el fet d'haver-los de mantenir d'empeus i de reintegrar-los en la trama urbana de la ciutat. Aquest treball investigarà el canvi de l'espai urbà immediat un cop aquests recintes industrials són reintroduïts en la trama urbana de Barcelona.

PARAULES CLAU
re-integració,
recintes fabrils,
història, patrimoni,
espai públic,
trama urbana,
reprogramació, límit,
àrea d'influència,
equipaments

RESUMEN

A lo largo de la historia, los edificios se han construido, conservado, rehabilitado, derribado y otros han sido reprogramados, todo ello vinculado a las diferentes situaciones sociales y políticas de cada momento. En Barcelona, el proceso de industrialización y postindustrialización dejó obsoletas instalaciones fabriles en el centro de la ciudad, las cuales han generado barreras físicas y visuales entre el interior y el exterior de estos recintos. Sin embargo, el creciente sentido de pertenencia y el legado histórico que han dejado han provocado una conexión con la sociedad que nos ha llevado a cuestionarnos la necesidad de mantenerlos en pie y reintegrarlos en la trama urbana de la ciudad. Este trabajo investigará el cambio del espacio urbano inmediato una vez que estos recintos industriales son reintroducidos en la trama urbana de Barcelona.

PALABRAS CLAVE
reintegración,
recintos fabriles,
historia, patrimonio,
espacio público,
trama urbana, repro-
gramación, límite,
área de influencia,
equipamientos

ABSTRACT

Throughout history, buildings have been constructed, preserved, rehabilitated, demolished, and others have been reprogrammed, all linked to the different social and political situations of each moment. In Barcelona, the process of industrialization and post-industrialization left obsolete factory complexes in the city center, which have created physical and visual barriers between the interior and exterior of these sites. However, the growing sense of belonging and the historical legacy they have left behind have fostered a connection with society that has led us to question the need to keep them standing and reintegrate them into the city's urban fabric. This work will investigate the change in the immediate urban space once these industrial complexes are reintroduced into the urban fabric of Barcelona.

KEYWORDS
reintegration, factory
complexes, history,
heritage, public
space, urban indus-
try, reprogramming,
boundary, area of
influence, facilities

ÍNDEX

| | |
|--|----|
| PREFACI I JUSTIFICACIÓ DE LA TEMÀTICA | 8 |
| OBJECTIUS I METODOLOGIA | 9 |
| I. MARC TEÒRIC | 11 |
| I.i. Barcelona industrial i post industrial | 12 |
| I.ii. Reciclatge arquitectònic | 16 |
| I.iii. Recuperació i revaloració | 19 |
| I.iv. Morfologia urbana. Transformació d'un teixit | 22 |
| II. MARC METODOLÒGIC | 25 |
| II.i. Introducció als casos d'estudi | 26 |
| II.ii. Conceptes d'estudi | 27 |
| II.iii. Justificació i elecció dels casos d'estudi | 28 |
| II.iv. Metodologia de comparació | 29 |
| II.v. Anàlisi casos d'estudi | 32 |
| Cas d'estudi 1: Can Batlló | 33 |
| Cas d'estudi 2: La Comunal | 37 |
| III. CONCLUSIONS | 39 |
| IV. ANNEXOS | 43 |
| IV.i. Fitxa de patrimoni de La Comunal | 44 |
| IV.ii. Fitxa de patrimoni de Can Batlló | 46 |
| V. FONTS D'INFORMACIÓ | 49 |
| V.i. Bibliografia | 50 |
| V.ii. Webgrafia | 51 |
| V.iii. Llistat de figures | 52 |

Podríem començar a creure'ns que l'espai públic és l'extensió natural de la casa. A tots ens ha agradat fer entrar el panot de la vorera fins al vestíbul de casa; potser és el moment de treure la catifa de la porteria a la vorera i repensar, així, l'habitatge i la ciutat.

Habitar Millor – Converses sobre habitatge.
(A&EB, 2008)

PREFACI

Al llarg de la carrera, els conceptes d'atemporalitat i reprogramació han estat elements intrínsecs en els nostres projectes; no podem concebre un habitatge que no pugui adaptar-se a les persones que hi viuran ni un edifici que no pugui contemplar canvis d'ús.

És evident, doncs, que el temps és i ha estat sempre un dels factors determinants de l'arquitectura. Lligat amb el concepte de temps tenim el que entenem com a patrimoni, un conjunt d'elements heretats que generen un lligam històric i social (El espacio del patrimonio cultural, 2008) . Al llarg de la història, hi ha hagut una part de l'arquitectura que ha anat passant de generació en generació, creant una identitat i generant una necessitat i deure moral, i en molts casos legal, de preservar-la. Aquesta arquitectura ha acabat conformant el que entenem com a patrimoni arquitectònic.

El patrimoni i el temps ens permeten entendre qui som ara. Així doncs, posar en valor aquests edificis que han quedat obsolets i reintroduir-los al funcionament de les ciutats seria quelcom necessari. El treball analitzarà situacions on aquestes construccions en desús generen barreres en el teixit urbà i com, a banda d'altres actuacions, la reprogramació dels edificis, permetria la integració a l'entramat de les ciutats.

Amb l'arribada de la indústria a Barcelona van aparèixer els recintes industrials, conformant així el teixit fabril de la ciutat. Les antigues fàbriques acabaven responenent a la necessitat del moment, construint colònies i transformant l'urbanisme del seu entorn. Avui en dia, encara tenim recintes on es mantenen les naus i d'altres elements del complex fabril, no obstant això, els edificis han quedat en desús.

Com s'ha esmentat, molts d'aquests van ser teixits fabrils que actualment estan catalogats com a patrimoni i que, per tant, no es poden enderrocar. Què passa quan a aquestes indústries se'ls canvia l'ús? Què passa quan es reintrodueixen aquests edificis, s'enderroquen els murs perimetrals i es permet que la planta baixa de l'entorn de l'edifici sigui permeable a l'espai públic de la ciutat?

El treball prendrà com a referents diversos recintes fabrils on la reintegració d'aquests als teixits dels barris farà canviar i generarà noves cadències i moviments al seu voltant. La recuperació de l'espai públic, doncs, és el tema essencial del treball.

Els casos d'estudi escollits són La Comunal, una antiga fàbrica tèxtil que actualment és un punt d'oci i cultura al barri de Sants de Barcelona, i Can Batlló, una altra fàbrica tèxtil que actualment és un centre social autogestionat, situat al barri de La Bordeta, també a Barcelona.

OBJECTIUS I METODOLOGIA

A l'actualitat, ens han arribat molts edificis que per canvis històrics, demogràfics i socials han quedat obsolets. Durant els anys 80, es va produir una gran descentralització de la indústria de la ciutat de Barcelona, fet que va provocar que moltes fàbriques del centre de la ciutat quedessin en desús. De manera genèrica ens podríem preguntar: què hem de fer amb aquests recintes fabrils de Barcelona que són la memòria viva d'una història marcada per la industrialització però que alhora estan generant buits urbans? Acotant una mica més podem acabar fent-nos la pregunta principal del treball: de quina manera es pot canviar l'espai urbà i entorn immediat re integrar els edificis industrials que han quedat obsolets de la ciutat de Barcelona? El treball intentarà donar resposta a aquesta pregunta posant en valor els edificis que han perdurat al llarg dels anys però que actualment han perdut la seva funcionalitat original. També posarà èmfasi als conceptes de reciclatge i reutilització d'edificis com a eina per crear nous motors urbans pels barris.

Tal i com deia Adolf Loos, "The real art in architecture consist in transforming existint buildings rather than destroying and building new ones." (Loos, 2019). Aquesta cita ens serveix per emfatitzar la necessitat de la reintegració d'edificis antics als teixits urbans. El treball d'investigació es dividirà en tres apartats generals:

1. Elaboració d'un marc teòric
2. Elaboració d'un marc metodològic: anàlisi dels casos
3. Conclusions

1. Loos, Adolf. Ornament and Crime.

1.marc teòric

El primer capítol del treball, el marc teòric, desenvoluparà les següents temàtiques: posarà en context la Barcelona industrial i post-industrial, estudiarà el reciclatge del teixit industrial com a procés de recuperació de la indústria i recopilarà part del patrimoni fabril de la ciutat de Barcelona, analitzant-los des del context situacional urbà.

Per entendre quin i com és el patrimoni industrial a la ciutat de la Barcelona actual cal mirar enrere i veure com era la ciutat on es van construir les primeres indústries, cal posar-nos en el context històric de l'època. Tot i l'altíssim auge de construccions industrials, arriba un moment on, amb les polítiques neoliberals i liberals, aquestes fàbriques s'expulsen del centre de la ciutat cap a la perifèria, moltes s'enderroquen i d'altres queden abandonades enmig de teixits urbans en constant creixement.

En el procés de transformació de les ciutats post industrials, s'acaben generant reestructuracions urbanes, deixant buits urbans i, com a conseqüència, generen debats, no només administratius, sobre què fer amb ells. La societat, però, ha anat experimentant un creixent arrelament a aquestes edificacions creant-se un sentiment identitari al seu voltant. Així doncs, les antigues fàbriques han passat a formar part del llegat patrimonial dels segles XIX i XX. En aquest procés de recuperació dels recintes industrials, entra en joc el factor sociològic i simbòlic que acaben generant els elements que queden d'aquestes edificacions. La necessitat de fer-los perdurar posa sobre la taula el debat de què cal fer amb ells, com es poden reutilitzar. Per fer-ho, en aquest punt s'estudiarà el concepte de reciclatge del patrimoni industrial i com de necessari és per les ciutats d'avui en dia.

Al marc teòric és imprescindible entendre com són i d'on venen els plans de recuperació i revaloració impulsats per les Administracions públiques de la ciutat de Barcelona dels recintes fabrils. És necessari pensar en la reutilització dels espais i com aquests poden acabar canviant la morfologia urbana. En aquest punt s'analitzarà de manera global la situació del teixit fabril que ha arribat a l'actualitat.

Com a conclusió del marc teòric, s'ha fet un recull dels recintes industrials més significatius que han arribat a dia d'avui i s'ha fet un text sintetitzat de tota la informació recollida. S'ha fet un plànol de tot el que és catalogat patrimoni de Barcelona i s'ha posat accent a les petites fàbriques que encara queden dempeus. Moltes fàbriques situades a interiors d'illa no estan catalogades com a patrimoni i és per això que només s'han marcat les que sí.

2.marc metodològic

L'objectiu d'aquesta part del treball és demostrar com la preservació dels edificis industrials del patrimoni català pot ser una via de modificació de l'espai públic del seu voltant i, com a conseqüència, com poden tornar a integrar-se a un teixit urbà que ha canviat des de l'època industrial. Els casos d'estudi escollits han estat Can Batlló i La Comunal, dues fàbriques situades a Barcelona que han arribat als nostres dies com a edificis obsolets però que se'ls hi ha donat una nova vida. Ambdues, amb els projectes de rehabilitació i reprogramació s'ha canviat la morfologia de l'espai públic, han acabat acollint diversos usos a l'interior i han generat nous fluxos urbans al seus barris.

Els casos d'estudi seran analitzats per tal d'evidenciar quin canvi pateix l'espai públic un cop es tornen a activar edificis en desús. Aquests recintes fabrils estan situats al mig del teixit urbà i s'analitzarà principalment a partir de cartografies. A partir de conceptes, conclusions i eines estudiades al marc teòric, s'analitzaran els casos d'estudi esmentats mitjançant el context històric i actual, cartografies i imatges. A continuació es descriu la estructura que es seguirà: recerca bibliogràfica sobre la història, recerca bibliogràfica sobre el procés de recuperació, cartografia del cas d'estudi de l'època industrial, cartografia del cas d'estudi a l'actualitat, cartografia de la proposta. A partir d'aquesta informació, es generaran dibuixos esquemàtics on es compararan els nous límits amb els que hi havia anteriorment, els microteixits que generaven les fàbriques amb els nous que generen les propostes d'intervenció i els fluxos de persones, també abans i ara.

3.proposta interpretativa. conclusions

En aquest moment del treball es buscarà sintetitzar i posar en relació la investigació dels dos primers apartats. La interpretació pròpia del canvi d'aquestes edificacions, la constitució de nous límits, la construcció o de-construcció, el canvi social, el canvi físic..., tot això estudiat permet generar un mapa mental de pros i contres, de què i per què cal mantenir fer preservar els edificis al llarg del temps.

Aquest capítol construirà una reflexió final al voltant de què suposa preservar el patrimoni industrial català.

I. MARC TEÒRIC

I.i. BARCELONA INDUSTRIAL I POST INDUSTRIAL

Tant a Barcelona com a Catalunya, les fàbriques, l'habitatge obrer i els espais de socialització van acabar donant forma a la ciutat fabril, generant el que actualment entenem com a barris obrers i industrials. El desenvolupament al llarg de les dècades va estar marcat sobretot pels diversos processos de localització i deslocalització de les indústries, des dels inicis als barris obrers del centre històric (corresponent a la ciutat emmurallada), la posterior localització a la primera perifèria o cinturó obrer (també incloent-hi part de l'Eixample) i finalment la seva obertura a les segones corones. (Cabana, 1995)

Al 1832, al barri del Raval, es pot considerar que es va iniciar el procés d'industrialització tant de la ciutat com de Catalunya. Aquell any es va introduir per primer cop la màquina de vapor als processos productius de les fàbriques. Això va passar a la fàbrica "Bonaplata, Vilaregut, Rull i Companyia", dins el recinte emmurallat, al Raval. (Artigues i Vidal, et al., 2019)

A part dels grans recintes industrials desenvolupats a aquesta zona, que cal remarcar que molts cops eren edificis ex-novo que reaprofitaven antics recintes o horts desamortitzats, cal destacar els models de convivència anomenats casa-fàbrica. La majoria d'aquestes es van anar construint al voltant dels carrers de la Riera, Carretes i Reina Amàlia a terrenys reparcel·lats, a principis del segle XIX. El model de casa-fàbrica corresponia a un edifici entre mitgeres de diferents volums que agrupava l'habitatge tant de tècnics com de propietaris i directors de la fàbrica. La majoria de cops els volums estaven articulats a partir d'un pati, que tenia una xemeneia i la màquina de vapor. Amb l'auge de la industrialització Barcelona va patir un creixement demogràfic limitat pel recinte emmurallat situant-la en la ciutat més densa d'habitants per hectàrea d'Europa.

| | | Hab/Hect. |
|-------------------|------|-----------|
| Londres | 1858 | 85 |
| Madrid | 1857 | 348 |
| París | 1859 | 356 |
| Lille | 1858 | 411 |
| Bilbao | 1860 | 546 |
| Bilbao (la vella) | 1860 | 826 |
| Barcelona | 1859 | 869 |

Taula 1. Quadre comparatiu de les densitats a Europa: Soria, A., Tarragó, S. "Cerdà 1876-1976", Col·legi d'Enginyers de camins, canals i ports. Barcelona 1976 (3)

La successió d'àrees industrials dins de la ciutat va ser fruit del desplaçament d'aquestes fàbriques al llarg del temps i, com a conseqüència, això va donar lloc a la superposició de diferents estrats productius a una mateixa localització. Durant aquella època hi va haver indústries que ja es van assentar als seus emplaçaments sent conscients de la seva permanència, però alhora en van aparèixer d'altres que gairebé podríem anomenar-les indústries efímeres¹.

A la constant necessitat de creixement d'aquests recintes, s'hi va sumar l'arribada de l'electricitat i el petroli, permetent diversificar l'activitat industrial i, a més, ajudant a l'adaptació de nous patrons de consum de la

¹Amb indústries efímeres ens referim a aquelles que apareixien sent conscients de la seva curta estada al lloc.

societat. A més, l'urbanisme funcionalista comença a aflorar amb la necessitat d'un planejament urbanístic que separés l'activitat residencial de la industrial. El funcionalisme² va acabar marcant com havia de ser la tipologia de la nova indústria. (Ajuntament de Barcelona, 1985)

El funcionalisme i els nous canvis degut a l'arribada de l'electricitat i la màquina de vapor, es va començar a estipular la tipologia de com havia de ser un recinte fabril. A continuació hi ha un breu fragment on és descrit com havien de ser. (Cabana, 1995)

"Sistema que debe seguirse cuando se organiza una fábrica: Muchos son los datos que se necesitan cuando se trata de montar una fábrica, primero debe contarse con el capital disponible; segundo la cantidad de algodón que se desea emplear por día y tercero la combinación de máquinas y demás aparatos necesarios para sacar el mejor partido con más utilidad.

De estos tres datos el tercero es el de más interés porque siempre debe existir cualesquiera que sean los dos primeros, porque la condición más importante en la industria es la economía.

Hemos ya manifestado cual es el número de máquinas e instrumentos que se necesitan en una fábrica por todos los números para un batan limpiador.

Supongamos que en esta fábrica se trata de hilar el número 60 ó por cualquier número. Por un batan limpiador se necesitan 24 máquinas de 350 púas o sea en total 8.400 que regularmente se hace subir a 10.000 en razón de que puede quedar alguna máquina que no pueda trabajar por tenerse que hacer algunas reparaciones o por otra causa; que las máquinas el local que ocupan es el siguiente.

Supongamos 1.800 metros cuadrados en un edificio de tres pisos. Tendremos en el plan terreno la cardería. Primer piso, hilatura, Segundo id. id., Tercer id. debaño.

²Funcionalisme: posició teòrica de l'arquitectura i del disseny que subordina la forma de l'obra o de l'objecte a la seva funció. Definició extreta del DIEC.

Cada uno de estos pisos presentará una superficie de 450 metros cuadrados y como las máquinas de hilar necesitan buena luz deben hallarse iluminadas las cuadras por las dos caras del edificio y tiene una longitud de 10 metros, la superficie de la cuadra tendrá un rectángulo de 10 metros de ancho por 45 de largo.

A más de las cuadras hay otros varios lugares que son 1º Almacén para el algodón, 2º Otro para los desperdiciados, 3º Otro para el algodón hilado, 4º Una fragua para las reparaciones, 5º Un taller para la construcción de los cilindros de presión, 6º Un almacén para las piezas de recambio de las máquinas y demás accesorios, 7º Un cuarto para el director, 8º Otro local para la colocación del motor.

El almacén del algodón en rama debe hallarse en el plan terreno lo más próximo que sea posible del velón y batan cuya superficie debe ser á lo menos de 100 metros cuadrados.

La fragua para la reparación de las piezas que se inutilizan debe estar precisamente en el plan terreno. Un aposento para las piezas de recambio.

Otro para el director que debe hallarse cerca del almacén del algodón hilado.

Las letrinas en cada piso y a la extremidad del edificio. Si es una fábrica grande debe haber un aposento para el vigilante nocturno.

La colocación del motor pide algunas consideraciones particulares relativas a la transmisión de movimientos.” (Artigues i Vidal, et al., 2019)

Tot i la deslocalització de la indústria, l'auge no va aturar-se. Durant la Guerra Civil i la postguerra, es van anar consolidant els parcs i agrupacions fabrils, els quals gràcies a la col·lectivització van poder resistir a les successives crisis econòmiques. Als anys 80, però, amb l'arribada de les noves tecnologies i de les polítiques neoliberals es comencen a abandonar

les indústries situades a entorns urbans per començar a construir organitzacions empresarials a la metròpoli de les ciutats. A més, hi ha un canvi de paradigma el qual fomenta l'individualisme i la impulsivitat del consumidor. (Sanz, 1994)

En aquest nou context, la cultura i el patrimoni van començar a formar part del sistema productiu basat en l'alt rendiment econòmic. (Muñoz Martínez, et al., 2010) D'aquesta manera, la ciutat i el patrimoni van començar a ser concebuts com a objecte de consum; la ciutat ja no és només un lloc d'intercanvi de productes sinó que també és un producte per ser comprat o consumit. (Balibrea, 2007)

El procés de transformació cap a la ciutat pos-tindustrial va provocar l'abandonament d'edificis al centre de la ciutat generant buits urbans i va començar a aflorar el dubte de què fer amb ells. A mesura que avancen els anys el llegat industrial i el sentiment identitari comencen a agafar força a la societat i, com a conseqüència, s'acaben catalogant com a patrimoni històric dels segles XIX i XX. El paisatge industrial urbà s'acabava conservant, en gran part, parcialment. A finals dels anys 80 i principis dels 90 la consciència col·lectiva del patrimoni industrial de la ciutat de Barcelona porta a l'aprovació de la Llei del Patrimoni Cultural Català³.

Els elements que ens han arribat han acabat adoptant un elevat valor simbòlic. S'han convertit en vestigis materials de la història industrial de barris que, gràcies a polítiques conservacionistes, han acabat obtenint prestigi social.

La dècada dels anys vuitanta és caracteritzada per la presència de partits polítics socialdemòcrates als òrgans de govern, fet que torna a posar en qüestió el procés de reutilitzar edificis industrials obsolets. En aquell moment s'inicia un procés de transformació de

³Llei 9/1993, de 30 de setembre, del patrimoni cultural català (DOGC núm. 1807, d'11.10.1993); La Llei parteix d'un concepte ampli del patrimoni cultural de Catalunya, que engloba el patrimoni moble, el patrimoni immoble i el patrimoni immaterial, siguin de titularitat pública o privada, i les manifestacions de la cultura tradicional i popular.

les fàbriques en equipaments culturals i socials pels barris, especialment pels més obrers, que havien estat oblidats per les polítiques socials dels ajuntaments franquistes. (Ajuntament de Barcelona, 1985)

Barcelona ha sigut sempre una ciutat plena de recintes fabrils els quals van començar al centre de la ciutat emmurallada i han acabat a l'extraradi de la ciutat. Aquests canvis d'ubicació han anat molt lligats als canvis de la societat i han deixat al centre de Barcelona diferents àrees que han quedat com a buits urbans, encara que estrictament no ho siguin. Els murs perimetrals han generat fronteres visuals i han prohibit la permeabilitat de l'espai públic cap el seu interior.

I.ii. RECICLATGE ARQUITECTÒNIC

Els entorns urbans són metabolismes⁴ de constant creixement, més o menys ràpid, més o menys brusc..., segons el moment històric de cada època i proporcionant varietat i canvi en les estructures de la ciutat. (Corbellini, 2016) Com s'ha començat a introduir al punt anterior, varis països europeus els darrers trenta anys han experimentat una gran transformació urbana, canviant les ciutats de sistemes industrials a post industrials, expulsant les fàbriques a les afores i deixant edificis industrials abandonats i oblidats al centre de les ciutats, si és que no s'han acabat enderrocant. (Balibrea, 2007)

Així doncs, als inicis del segle XXI, va començar a aflorar el concepte de reciclatge arquitectònic⁵. Aquest concepte acaba sensibilitzant cap a la conservació del patrimoni, estudiant el que entenem com a sostenibilitat a la construcció i a la protecció del medi ambient.

"[...] Per aquest motiu, el que se'ns planteja en termes de sostenibilitat, és la necessitat de reutilització o reciclatge d'aquest immens patrimoni construït. El repte de l'arquitectura els propers anys consistirà en dignificar aquest vell i bell patrimoni de segona, a aprendre a veure en allò trencat, el vell i lleig, no cadàvers sinó oportunitats [...]"

(Pinós, 2015)

⁴Aplicat a l'arquitectura, el concepte de metabolisme fou una traducció de la paraula japonesa shinchintaisha, un terme utilitzat per el canvi simbòlic de l'antic pel que és nou. Vol definir la interrelació entre els éssers vius i l'entorn que habiten. Buscar a MESTRE, N. (2016). Metabolism. A S. MARINI, & G. CORBELLINI, *Recycled Theory: Dizionario illustrato / Illustrated Dictionary.*

⁵El reciclatge arquitectònic fa referència a la pràctica de reutilització o transformació d'edificis existents per donar-hi noves vides. Molts arquitectes al llarg de la història han teoritzat sobre aquest concepte com Rem Koolhaas amb *Arquitectura de recuperació*, William McDonough amb *Cradle to Cradle...*, d'entre d'altres.

El valor cultural de la indústria és àmpliament reconegut per la societat que l'envolta, i és crucial considerar-lo no només com un fet històric d'estudi sinó com un autèntic camp del patrimoni. Un dels documents principals elaborats pel TICCIH (The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage) és la Carta de Nizhny Tagil sobre el Patrimoni industrial (2003), document que és de referència i descriu què és el patrimoni industrial. (El patrimonio industrial de Barcelona entre la destrucció i la conservació, 1999-2008, 2008)

“El patrimonio industrial se compone de los restos de la cultura industrial que poseen un valor histórico, tecnológico, social, arquitectónico o científico. Estos restos consisten en edificios y maquinaria, talleres, molinos y fábricas, minas y sitios para procesar y refinar, almacenes y depósitos, lugares donde se genera, se transmite y se usa energía, medios de transporte y toda su infraestructura, así como los sitios donde se desarrollan las actividades sociales relacionadas con la industria, tales como la vivienda, el culto religioso o la educación [...] El período histórico de principal interés se extiende desde el principio de la Revolución Industrial, la segunda mitad del siglo XVIII, hasta la actualidad, incluida” (9)

Les edificacions industrials van ser construïdes amb estructures de grans llums donant lloc a espais diàfans i d'alta qualitat constructiva. Això dona pas a poder reflexionar sobre les diverses formes d'intervenció tenint en compte la diversitat tipològica i la qualitat i potencialitat de cada espai. La preservació de les fàbriques vol protegir i preservar l'evidència d'un passat i d'una història que ha constituït barris, pobles o ciutats sencers. (Artigues i Vidal, et al., 2019)

La ciutat de Barcelona, des dels anys 2000⁶, ha adoptat una perspectiva innovadora en relació amb el reciclatge arquitectònic del patrimoni industrial; en comptes de considerar aquests edificis com a cadàvers del passat, s'han vist oportunitats i s'ha treballat per reprogramar-los i dotar-los d'una nova vida (Navarro). La comprensió del passat ha permès el desenvolupament d'una ciutat i entorn urbà més sostenible.

⁶Tot i que anteriorment s'havia aprovat la Llei 9/1993 del Patrimoni Cultural Català, no va ser fins al 2000 que es va aprovar i aplicar a tota la ciutat sencera el Pla Especial de Patrimoni Arquitectònic Historicartístic de la Ciutat de Barcelona.

Barcelona ha establert mecanismes de protecció del patrimoni industrial declarant-los béns culturals i els ha introduït dins de plans de protecció urbana. Així doncs, s'ha generat una base legal per la preservació, reutilització i rehabilitació d'aquests edificis assegurant que el seu valor històric no es vegi alterat al llarg dels processos de transformació urbana.

El reciclatge arquitectònic del patrimoni industrial de la ciutat de Barcelona és un exemple clar de com edificis obsolets poden ser transformats en espais funcionals, creatius i més sostenibles. Tot i que Poblenou actualment està patint un auge de gentrificació (La protecció del patrimonial industrial en àrees de transformació urbana: una revisió del projecte del 22@Barcelona, 2023), concepte que no es tocarà en aquest treball, la rehabilitació de les antigues fàbriques ha permès generar nous espais sense necessitat de construir-los de zero i ha reactivat el teixit urbà. (La protecció del patrimonial industrial en àrees de transformació urbana: una revisió del projecte del 22@Barcelona, 2023)

Al mateix barri de Poblenou hi trobem la fàbrica de l'Escocesa, complex industrial de més de 4.000m² que antigament era una fàbrica tèxtil. Actualment l'espai s'ha reconvertit en un centre de creació artística contemporània allotjant estudis d'art, espais d'exposició i altres equipaments culturals. El reciclatge arquitectònic es va realitzar mitjançant una intervenció respectuosa mantenint l'estructura original, les façanes de maó vist i els espais diàfans característics de cada una de les naus. A més, una de les intervencions va consistir en connectar els dos carrers que envoltaven l'edifici, trencant els límits generats per la compacitat de l'antiga fàbrica i generant nous fluxos urbans. (Escocesa)

A l'altra banda de la ciutat, tenim el recinte de Can Batlló, situat al barri de la Bordeta. També va ser una fàbrica tèxtil que, al ser abandonada, va acabar-se convertint en el símbol de la decadència industrial de la zona. No obstant això, després de lluites veïnals, reivindicacions per la seva preservació i organització col·lectiva entre diferents col·lectius⁷, actualment és un espai multifuncional que combina usos comunitaris, socials, culturals i sostenibles. La participació ciutadana i l'economia social són els elements clau de la seva rehabilitació. Aquest projecte exemplifica com el reciclatge arquitectònic pot contribuir a la revitalització dels barris, així com la creació de teixits socials i la promoció de l'economia local, social i solidària. Aquesta rehabilitació serà desenvolupat més endavant ja que és un dels casos d'estudi que s'investigarà. (Can Batlló, 2023) (Lacol) (Lacol)

Prop de Can Batlló, hi ha La Comunal, un antic magatzem de veles que posteriorment es va convertir en la pròpia fàbrica tèxtil d'aquestes. Des de 2020 aquest edifici, que és de propietat privada, acull deu cooperatives del barri de Sants. La reintroducció d'aquest recinte ha generat nous espais on s'hi desenvolupen activitats que afavoreixen al barri. Com passava al cas de Can Batlló, la seva rehabilitació i modificació del límit ha comportat la revitalització del barri, la modificació de l'espai públic que l'envolta i ha permès teixir l'economia social i solidària local. Aquest és l'altre cas d'estudi que també serà desenvolupat a posteriori. (La Comunal) (Lacol)

El reciclatge arquitectònic emergeix d'una estratègia per preservar i donar una nova utilitat, en aquest cas, al patrimoni industrial de les ciutats. Més enllà dels valors econòmics, el patrimoni cultural reflecteix l'ordre col·lectiu de la institució humana de l'herència, una transmissió legítima de la propietat que passa de generació en generació.

⁷La Plataforma Can Batlló és un col·lectiu que neix per a reivindicar la transformació del recinte de Can Batlló que, a partir del Pla General Metropolità de l'any 1976, ha d'esdevenir zona verda i equipament per al barri. Veure a <https://canbatllo.org/can-batllo/>, escrit per Plataforma Can Batlló.

Quan aquest patrimoni no només és constituït per valors econòmics i està marcat per un valor sentimental i identitari, l'herència deixa de ser un objecte en sí i es converteix en una responsabilitat i obligació moral per ser cuidat i protegit. El reciclatge arquitectònic permet donar resposta a aquesta responsabilitat, transformant edificis industrials abandonats en espais funcionals, mantenint viva la memòria i l'essència d'una època passada. (El espacio del patrimonio cultural, 2008)

Mitjançant una intervenció arquitectònica sensible, es poden preservar característiques tant arquitectòniques com històriques dels edificis i alhora es poden adaptar a les necessitats i demandes actuals. Això no només acaba influïnt en termes de preservació de memòria històrica, sinó que també podria ser un actiu de revitalització urbana, en molts casos fomenta la cohesió social i promou un desenvolupament més sostenible de les ciutats.

El reciclatge arquitectònic és més que una transformació física d'edificis que han quedat obsolets. És una expressió tangible del respecte i del valor d'una història i una cultura d'una societat. Quan reconeixem i assumim la responsabilitat de protegir i preservar el patrimoni cultural, ens acabem convertint en elements clau de la nostra gerència col·lectiva. En aquest sentit, el concepte de reciclatge és més que donar nova vida a edificis; és la reafirmació del compromís de la preservació d'una memòria, una identitat i una riquesa cultural de les nostres ciutats. (El espacio del patrimonio cultural, 2008)

I.iii.RECUPERACIÓ I REVALORACIÓ

Com s'ha introduït anteriorment, a partir de la dècada dels setanta i inicis dels vuitanta, la societat espanyola es va enfrontar a una crisi econòmica coincidint amb el període de la Transició (1974 i 1979) que va provocar canvis en el teixit productiu i social. (Sanz, 1994) Aquest fet va contribuir decisivament a que molts espais industrials quedessin obsolets sense els seus usos inicials i tradicionals. Això va comportar un procés d'adaptació física de les noves indústries a l'extraradi i als centres de les ciutats hi va haver elements que es van enderrocar (fàbriques senceres), d'altres que es van fragmentar (deixant avui en dia elements concrets tipus xemeneies) i només alguns van acabar adoptant nous usos, com per exemple és el cas de La Comunal o Can Batlló, desenvolupats més endavant.

La noció de què és considerat patrimoni no ha de ser quelcom estàtic; els elements industrials, al llarg del temps, han passat de ser vistos com a edificis obsolets a ser objectes de processos de patrimonialització.

A finals del segle XX i principis de XXI a Catalunya, el patrimoni industrial esdevé un element essencial per a les polítiques de desenvolupament urbà i econòmic. És en aquest moment que el patrimoni industrial deixa de ser l'element únicament d'estudi històric arquitectònic, econòmic i etnogràfic per també ser inclòs dins dels àmbits de l'urbanisme, geografia i màrqueting. És en aquest moment quan el patrimoni industrial es va començar a valorar no només per la memòria històrica sinó també pel seu potencial d'explotació turística. Amb els processos de reestructuració i globalització van començar a aparèixer aquests nous fruits de "revaloració". A banda del turisme i com a conseqüència de l'augment de preus del marc immobiliari es va veure que els espais industrials tenien alta potencialitat per ser transformats i adaptats a usos residencials i que podien donar resposta a espais artístics. En molts casos, el sector públic ha acabat adquirint aquests espais per tal de convertir-los en museus, biblioteques, arxius municipals... (Gestión del Patrimonio Industrial en la renovación de la ciudad, 2013)

L'interès dels inversors pel patrimoni industrial va anar augmentant progressivament ja que s'havia demostrant la potencialitat econòmica d'aquests espais; els esdeveniments culturals van augmentar l'atractiu dels recintes. Com a conseqüència d'això, el patrimoni industrial va acabar esdevenint un vincle estret entre el debat generat per la creativitat, màrqueting, preus i benefici econòmic però alhora allunyant-se de la relació amb el que realment és un element patrimonial. (El espacio del patrimonio cultural, 2008)

Aquest projectes urbans es van acabar convertint en els principals punts d'incisió de la ciutat amb una

clara influència neoliberal i, com a conseqüència, van acabar generant polaritzacions i exclusions de classes dins la societat a la qual s'estaven desenvolupant. Aquestes dissidències van donar peu a la aparició de moviments socials veïnals que apostaven per un canvi d'ús del patrimoni industrial. Les diferents accions d'aquests grups veïnals van acabar aturant algunes de les actuacions previstes i, per tant, van acabar evitant la desaparició d'alguns conjunts industrials, com és el cas d'estudi Can Batlló. Tot i això, molts promotors van, aparentment, canviar els seus discursos tot i que després als projectes finals a la majoria de casos no es veia reflectit. (Plans i projectes per a Barcelona 1981-1982, 1983)

La visió economicista que ha acabat abordant la protecció del patrimoni industrial ha estat qüestionada recentment pels arquitectes posant en dubte la necessitat de que sigui quelcom inamovible, anul·lant qualsevol cosa que permetés la coexistència o la diversitat d'usos als espais. Per altra banda també s'ha qüestionat la necessitat d'haver d'allunyar aquest patrimoni respecte la propietat privada i el poder individual. Aproximadament a partir del 2010-2015, amb la crisi econòmica, es va començar a valorar la necessitat de buscar vincles entre societat i patrimoni, que no necessàriament tot ha de ser enderrocat i entenent aquests edificis com a possibles transformacions urbanes. Construcció, destrucció i renovació són els elements claus per a generar vincles amb els espais.

⁸Deep city, concepte emergent que defensa la capacitat que té una ciutat per ser tractat des de diferents capes. No hi ha un arquitecte concret precursor del concepte sinó varies persones que n'han fet servir el concepte com ara William Mitchell, Manuel Gausa, Neil Lach...

Recentment, arquitectes actuals com William Mitchell, Manuel Gausa..., i molts d'altres s'ha tractat el concepte de deep city⁸, concepte que defineix la ciutat des d'una visió integral i profunda de la vida urbana, deixant enrere la aparença superficial que té. (Koolhaas, 1994) S'ha introduït per integrar les visions tradicionals i reivindicar el patrimoni com a element inherent als valors, canvis, gestió de l'entorn i gestió política de les ciutats. Amb això es critica bàsicament

que la conservació del patrimoni hagi estat centrada principalment a prevenir o mitigar els impactes de possibles desenvolupaments urbans i que els esforços de preservació s'hagin associat a la regeneració, enfortint únicament el creixement econòmic.

Les teories sobre la ciutat profunda defensen la reflexió sobre la continuïtat històrica i dona espai als valors socials i culturals per crear noves estratègies de preservació. L'objectiu d'aquesta corrent és destacar la necessitat d'anar més enllà dels criteris estètics i buscar solucions a llarg termini dels canvis experimentals per la ciutat. Aquesta teoria urbana té en compte les capes més profundes de les ciutats fent recerca de la identitat urbana i valora la importància de la preservació del patrimoni. La voluntat de tot això és anar cap un futur on canvi i preservació s'uneixin i entenguin el paisatge urbà com a resultat d'una història. (Koolhaas, 1994)

La ciutat de Barcelona ha passat de 19 edificis industrials protegits a l'any 2000 a més de 500 a l'any 2022. L'evolució històrica demostra com, clarament, és abandonada la idea de patrimoni aïllat per adoptar la concepció de patrimoni com a teixit conjunt entès com a un paisatge urbà. Alhora es passa d'una visió centrada en un passat monumental a una protecció diversificada i amb criteris d'intervenció conjunts. Barcelona ha estat una de les ciutats on els moviments civils han aconseguit, amb reivindicacions veïnals, aturar més enderrocs i preservar aquests edificis que actualment encara conservem. (Ajuntament de Barcelona, 2020)

Actualment, el pla "Barcelona, ciutat patrimoni⁹" vetlla per un model de ciutat futura basada en la reutilització del medi construït. Lligat a la història social explicada, aquest pla busca teixir vincles entre patrimoni popular, obrer, urbà i històric juntament amb la vida quotidiana per mantenir la identitat integradora entre barris, història i ciutat. Per fer-ho possible, aquest pla actua en quatre àmbits d'intervenció: la implantació de

noves eines normatives, l'estudi i el coneixement sobre el concepte de rehabilitació, la generació de nous vincles amb la ciutadania i l'impuls de canvis legislatius. (Ajuntament de Barcelona, 2022)

Les idees de conservació del patrimoni ja no són relatades exclusivament des de visions polítiques, sinó que ara són relats amplis on la societat civil també en forma part. Només d'aquesta manera és possible tornar a posar en valor i reintroduir aquests edificis als teixits urbans.

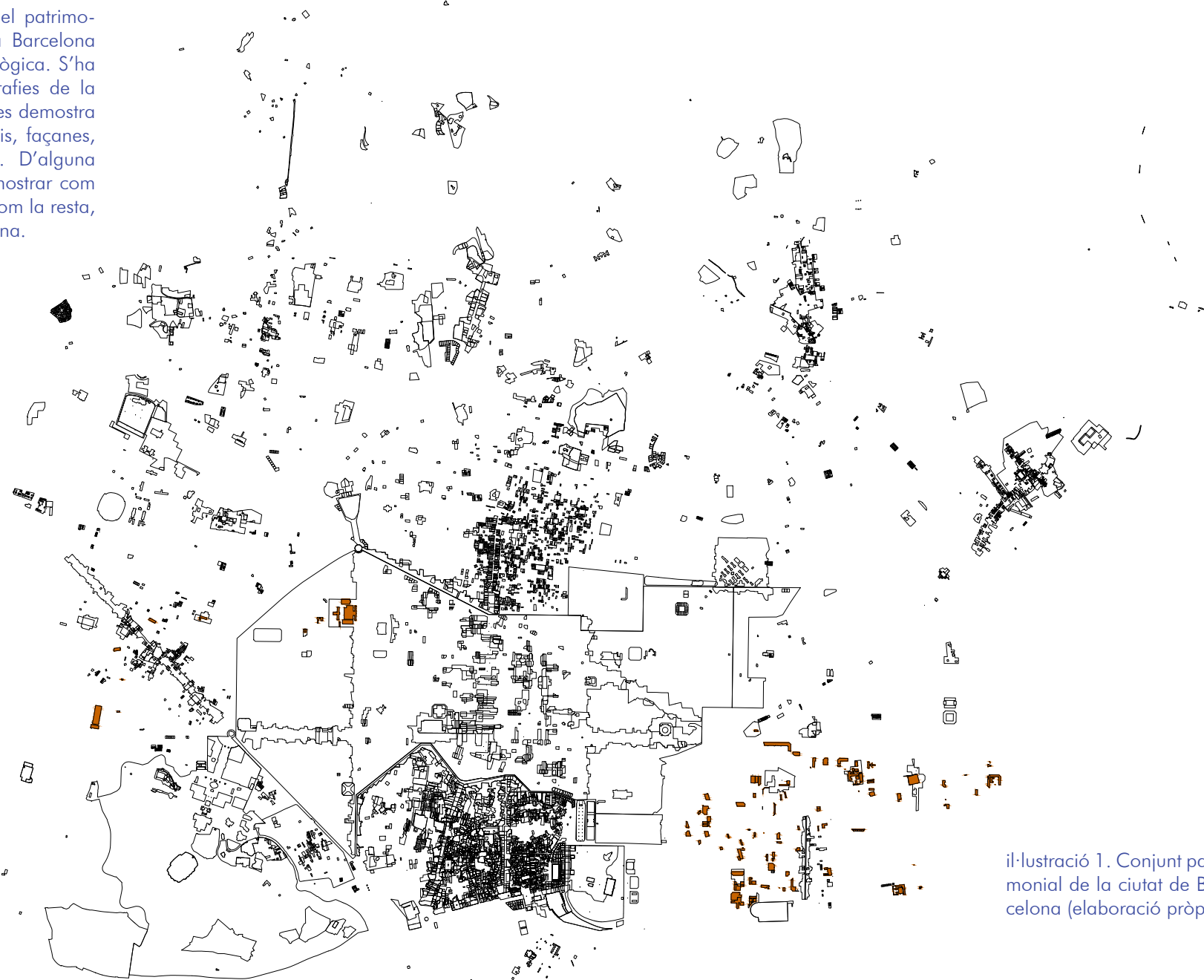
⁹Pla impulsat per l'Ajuntament de Barcelona. Protocol aprovat el 20 d'abril de 2022

I.iv. MORFOLOGIA URBANA. TRANSFORMACIÓ D'UN TEIXIT

La integració del patrimoni industrial en els teixits urbans residencials i/o mixtes és un procés delicat i complex que acaba comportant canvis i transformacions en la morfologia urbana, entesa com a deformació de l'espai públic en el teixit i en els fluxos de les ciutats. (Gratacós, 2012) Implícitament en el procés de canvi hi ha la reconsideració dels espais urbans que l'envolta i la qüestió de quina relació hi ha d'haver entre edifici, història, cultura i societat. (El espacio del patrimonio cultural, 2008)

A mesura que el patrimoni és reintegrat a l'entorn urbà es genera una interacció dinàmica entre forma i estructura de la ciutat. Moltes vegades, els edificis rehabilitats o reutilitzats s'acaben convertint en punts de referència contribuint a la definició de nous paisatges urbans. Aquesta integració del patrimoni amb l'arquitectura contemporània acaba generant una simbiosi que reflecteix la continuïtat històrica i la capacitat d'adaptació a la ciutat actual. En molts casos, ja sigui cap a bé o cap a malament, la reactivació d'aquests edificis crea noves dinàmiques d'interrelació d'espais i revitalitza la vida urbana. (La recuperación de los paisajes industriales como paisajes culturales, 2011)

Al plànol de continuació (Il·lustració 1) es vol evidenciar com el pla de preservació del patrimoni acaba dibuixant una Barcelona rica en diversitat morfològica. S'ha recollit diferents cartografies de la ciutat de Barcelona on es demostra com està plena d'edificis, façanes, carrers..., patrimonials. D'alguna manera s'ha volgut demostrar com el patrimoni tant fabril com la resta, acaba dibuixant Barcelona.



il·lustració 1. Conjunt patrimonial de la ciutat de Barcelona (elaboració pròpia)

Antigament, aquestes fàbriques eren envoltades per murs perimetrals que delimitaven la frontera entre el que era espai públic i el que era l'àmbit privat de la fàbrica. La reintroducció d'aquests edificis molts cops ha generat l'enderroc d'aquests murs, fet que ha provocat que hi hagi una reestructuració del seu entorn i que el buit ja no hi sigui. Així doncs, en el moment que es desdibuixa el límit entre el públic i el privat, l'espai públic del voltant recupera terreny i passa a envoltar el que entenem per façanes dels edificis. (Proposta de pla integral de Patrimoni Industrial de Barcelona, 2005)

La declaració del patrimoni, per tant, té efectes directes a la societat ja que pot acabar generant punts d'interès, noves places, nous carrers... Barcelona té una alta quantitat d'edificis que antigament eren fàbriques que han acabat essent espais culturals. El CaixaForum, per exemple, antigament era la fàbrica tèxtil Casarramona (1913-1920), edifici que un cop va quedar obsolet va ser considerat Monument Històric d'interès Nacional (1975). Actualment aquest edifici té una gran plaça davant que varies vegades hi ha exposicions exteriors o s'hi generen activitats. (Plans i projectes per a Barcelona 1981-1982, 1983)

La capacitat de canvi de les ciutats en el temps ha de ser quelcom necessari i ha de permetre adaptar-la al model i societat que hi ha en aquell precís instant. Això ja passava antigament. Alison Smithson¹⁰ ha tractat al llarg de la seva obra el canvi de les ciutats. A continuació es deixa un fragment d'un llibre seu on es demostra com les ciutats històriques ja eren canviants i permutables segons les necessitats socials del moment.

¹⁰Alison Smithson juntament amb Peter Smithson va ser una arquitecta que es va dedicar a l'estudi de noves maneres d'entendre i produir l'arquitectura i la ciutat.

“Todavía existe en la ciudad Árabe común una permutabilidad donde el ‘cubo neutral contiene una célula elemental susceptible de cambio: de casa a taller, de verdulería a droguería; un callejón de casas con una pandería en medio, se convierte en un zoco con el recurso de extender trozos de tela sobre la calle... a medida que crecen las necesidades. Estos cambios todavía suceden en lugares elementales porque la estructura de las células, la organización de los accesos, y el ajetreo gentil a pie y en burro son suficientes para todo lo que se tiene que hacer allí. Los atractivos de la permutabilidad - su flexible adaptabilidad- guiaron el carácter de las nuevas propuestas de Kuwait para reforzar y revitalizar los últimos vestigios del tejido urbano histórico de la ciudad anigua.” (Smithson, 1974)

II. MARC METODOLÒGIC

II.i. INTRODUCCIÓ ALS CASOS D'ESTUDI

Un cop realitzat l'estudi del marc teòric en relació els edificis industrials que queden obsolets i com aquests reciclant-los i reintegració poden canviar el teixit urbà, toca emmarcar l'àmbit pràctic per tal de posar en relació els elements estudiats a diferents casos reals. Per tal de poder realitzar l'anàlisi s'han extret conceptes (mostrats a continuació) del marc teòric per tal d'acotar la recerca i de poder seguir una metodologia igual per a tots els projectes.

Les ciutats, tant en el seu aspecte físic com en el seu marc normatiu, tenen com a principal objectiu la producció d'objectes d'oci i l'atracció turística donant resposta al compulsiu consumisme després de llargues dècades d'industrialització (Harvey, 2019)¹¹. A les zones de les ciutats que desestimen tot allò que no sigui productiu i que, a més, hagin quedat com a buits urbans, cal trobar un equilibri entre nou i antic, entre memòria històrica i interessos col·lectius. La percepció de l'entorn està condicionada per les limitacions que venen imposades pel medi immediat.

Així doncs, la coexistència entre memòria i actualitat ha de generar espais que funcionin i convisquin, modificant límits, generant nous accessos, noves vies de mobilitat... A continuació es mostraran també unes fitxes tipus que seran aplicades als casos d'estudi però que també poden ser aplicades a la resta d'edificis industrials d'avui en dia.

11. "La ciutat-consum ha transformat l'espai urbà en un lloc de consum constant, en els ciutadans són considerats com a consumidors més que com a ciutadans actius".

Harvey, David. Rebel Cities: from the Right to the City to the Urban Revolution. (Harvey, 2019)

II.ii. CONCEPTES D'ESTUDI

Per desenvolupar la part metodològica cal basar-se en conceptes concrets analitzats i estudiats al marc teòric. A continuació es desenvoluparà un llistat de breus conclusions i un llistat de conceptes, tant d'elements urbans com del redibuix urbà, extrets al marc teòric que serviran per descriure realment la pregunta principal del treball: **de quina manera es pot canviar l'espai urbà i entorn immediat re integració els edificis o recintes industrials que han quedat obsolets de la ciutat de Barcelona?**

1. La descentralització de la indústria als anys 80 va provocar un seguit de buits urbans al centre de les ciutats. Quan tractem el concepte de buits urbans ens referim a l'espai que queda sense poder-s'hi accedir a causa d'una barrera física, encara que sigui "ple" per dins.
2. Els edificis industrials són molt influents en la societat ja que són la memòria de generacions properes. Han acabat deixant un llegat històric i una responsabilitat cultural de preservar-los.
3. LÍMIT: el límit entès com a frontera visual o línia física entre l'espai públic i l'espai privat, entès com a barrera entre el que permet ser travessat i el que no.
4. RE-DIBUIX ESPAI PÚBLIC (proximitat): resultat de la modificació de l'espai públic després de repensar-lo i transformar-lo per tal de que encaixi a noves necessitats, usos i preferències de la societat.

Els carrers i les voreres, els principals espais públics d'una ciutat, són els seus òrgans més vitals. Què és el primer que ens ve al cap quan pensem en una ciutat? Els seus carrers. Quan els carrers d'una ciutat són interessants, tota la ciutat resulta interessant; quan tenen un aspecte trist, tota la ciutat sembla trista.

Jacobs, Jane. *The Death and Life of Great American Cities*. Vintage Books, 1992.
(Jacobs, 1992)

5. NOUS FLUXOS DE MOBILITAT: conseqüència del re-dibuix de l'espai públic. Arrel de l'adhesió o supressió de l'espai públic o l'enderroc d'un límit físic es poden generar nous moviments a l'espai públic.

6. ÀREA D'INFLUÈNCIA: fa referència a la zona o àmbit geogràfic que és influït o afectat per la presència d'un edifici en concret.

Al llarg del treball quan tractem el tema de la reintegració d'edificis en la trama urbana de Barcelona ens referim a aquells canvis que pateixen tant el teixit de carrers com el canvi funcional d'usos i equipaments del barri. La majoria de recintes fabrils que s'han rehabilitat i reintroduït han allotjat gran diversitat d'equipaments els quals han reactivat la zona del barri on es troben. Per altra banda, la recuperació d'aquestes edificacions ha provocat també una permeabilitat de l'espai públic cap a l'interior.

Com s'ha volgut descriure amb els conceptes i conclusions d'aquest mateix apartat, els elements urbans que han acabat condicionant les modificacions urbanes han estat: murs (antics límits del recinte), enderrocs (re-dibuix de l'espai públic), permeabilitat de l'espai públic (nous fluxos de mobilitat), l'allotjament de diversos equipaments que serveixen a escala de barri (àrea d'influència).

II.iii. JUSTIFICACIÓ I ELECCIÓ DELS CASOS D'ESTUDI

Després d'haver estudiat la història industrial i post industrial de la ciutat de Barcelona, s'han escollit dos recintes fabrils que descriuen clarament com la seva reintroducció al teixit urbà permeten la modificació del seu entorn urbà immediat. Com desdibuixen el límit antic (bàsicament marcat per murs cecs) i generen nous espais com per exemple places, carrers, parcs..., quina àrea d'influència tenen, com l'actuació genera nous accessos i obren el recinte fabril a la ciutat és el que s'analitzarà a continuació.

La porositat de l'espai, el límit que generen murs, la permeabilitat dels espais..., tot acaba condicionant com les persones viuen l'entorn on es troben. Considero que és un gran error centrar els casos d'estudi del treball en recintes fabrils de una mateixa escala de magnitud així que els casos escollits tindran diferents dimensions. Voldria fer una menció especial la barri de Sants, barri on antigament hi havia una forta xarxa de cooperatives i indústria que anaven creant el teixit associatiu de la zona. És per això que els edificis escollits formen part d'aquest barri (Il·lustració 2).

Així doncs, els recintes fabrils escollits són:

1. Can Batlló, espai cultural cooperatiu¹²
2. La Comunal, espai cultural cooperatiu¹³

¹²Can Batlló, antic recinte fabril dedicat a la indústria tèxtil.

¹³La Comunal, antic recinte fabril dedicat a la indústria tèxtil especialitzada en veles.



Il·lustració 2. Plànol Barri de Sants i de la Bordeta (elaboració pròpia)

II.iv. METODOLOGIA DE COMPARACIÓ

Per poder analitzar els diferents recintes industrials, s'han establert criteris comparatius a partir de conceptes esmentats anteriorment i de les reflexions i conclusions del marc teòric. S'han definit un seguit de documents que seran repetits de la mateixa manera a cada un dels casos estudiats per tal de facilitar-ne la comparativa.

S'ha dividit l'anàlisi en tres parts: la primera forma part de la recerca bibliogràfica, per tal de contextualitzar històricament el recinte fabril, situar-lo i definir el projecte proposat o executat i també a partir d'esquemes de programa i imatges que ajuden a la comprensió. La segona part serà planimètrica, amb una comparativa del que era el recinte antigament i el que és ara. En aquesta part serà on s'estudiaran els conceptes d'àrea d'influència, límit, el buit i ple de l'espai públic abans i ara, i els fluxos generats per la reintroducció de l'edifici al teixit urbà amb els seus components nous accessos a les naus. La darrera part serà una breu conclusió que sintetitzarà la informació extreta de cada cas que evidencii el canvi morfològic que ha patit aquell edifici un cop ha estat reutilitzat.

A continuació s'adjuntaran dues làmines que seran la síntesi de la metodologia d'estudi.

FITXA D'EXEMPLE (I)

I. DADES GENERALS

Ubicació:
 Any d'activitat industrial:
 Any de recuperació i projecte rehab.:
 Arquitectes:
 Tipus d'intervenció:
 Superfície:

II. Localització i àrea d'influència del barri

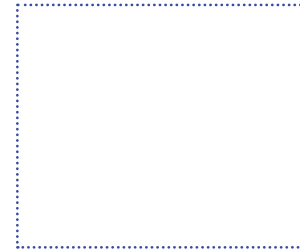
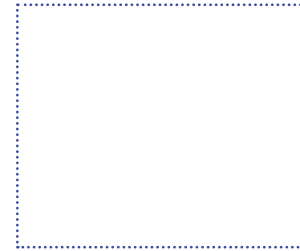
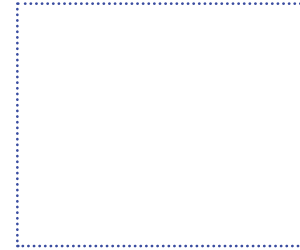
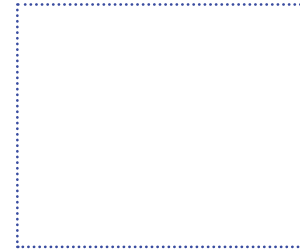
Què era aquest recinte abans?
 En què s'ha convertit?
 Què comporta la seva reutilització a escala de barri?

III. Definició del programa i projecte

Història de la recuperació
 Programa i reprogramació
 "superfície" espai públic abans i ara
 Límit antic i límit actual

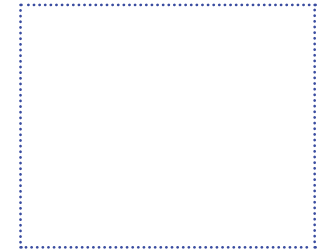
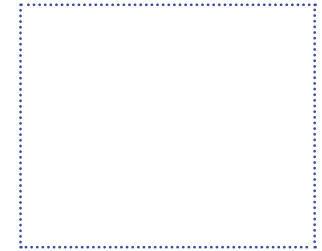
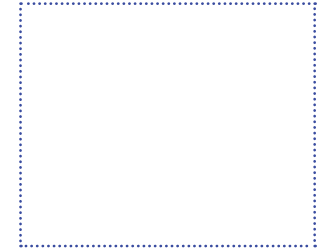
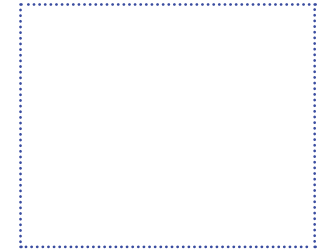
IV. Esquemes de programa del nou projecte

Elaboració pròpia



V. Imatges de l'edifici

Imatges històriques i actuals
 d'elaboració pròpia o recuperades d'arxius



FITXA D'EXEMPLE (II)

VI. PLANTA RECINTE EN FUNCIONAMENT INDUSTRIAL

Grafiat del límit
Edificacions antigues
Superfícies

VII. PLANTA RECINTE AMB NOU PROJECTE

Grafiat del límit
Edificacions antigues
Superfícies

VIII. Esquemes en planta i secció dels conceptes d'estudi del nou projecte

Elaboració pròpia

Àrea d'influència de l'edifici un cop s'ha intervingut. Constel·lació de la reprocitat de l'edifici-barri

Límit generat per l'envolupant de l'edifici.

Permeabilitat de l'espai públic mitjançant diagrama de buit i ple

Nous usos generats per la intervenció mitjançant diagrama de fluxos i nous accessos (planta i possible secció)

[espai per més esquemes/imatges]

IX. Breu conclusió

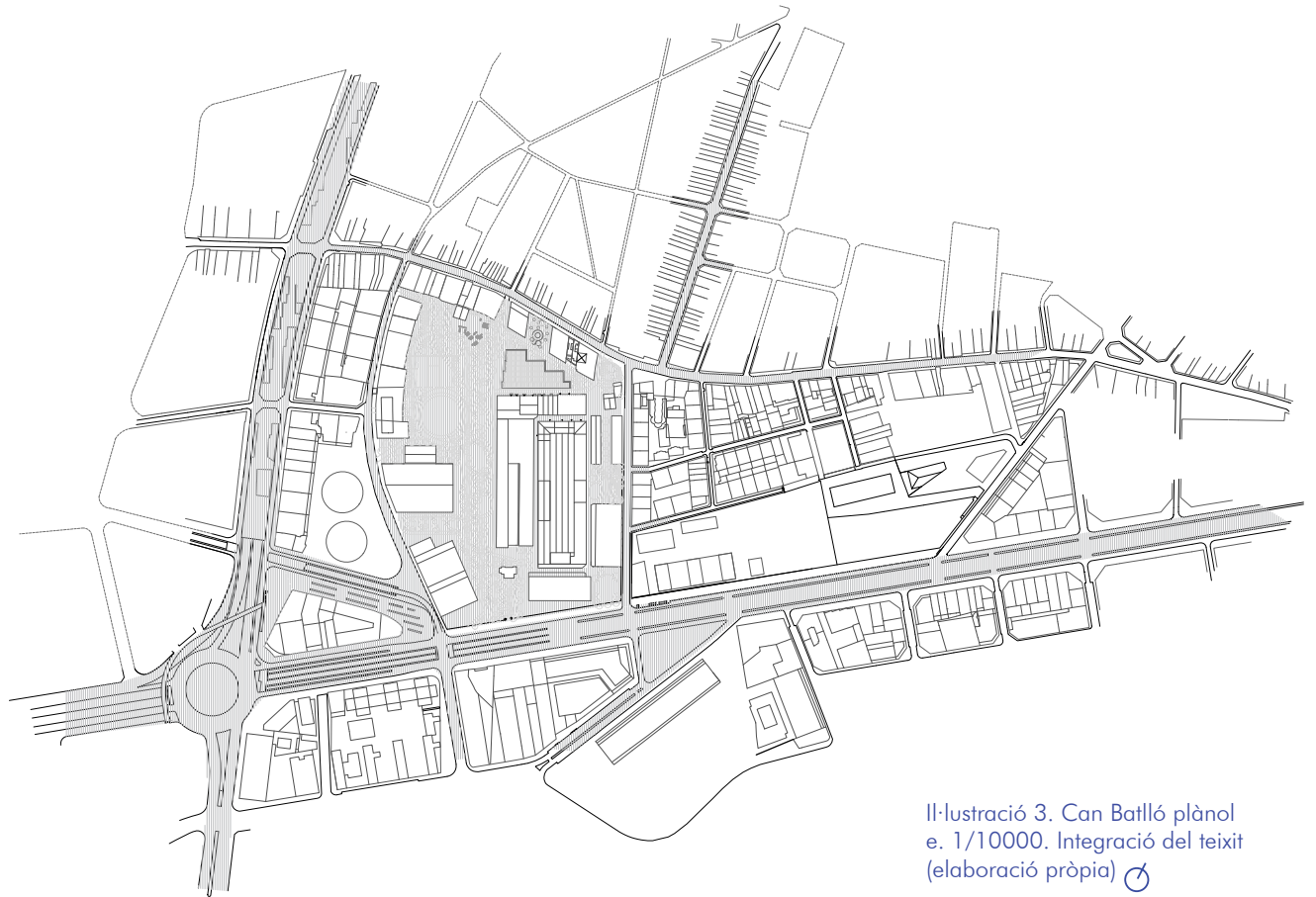
Breu valoració de la transformació de l'espai públic un cop el límit del recinte fabril ha estat transformat, enderrocat o suprimit.


X. Referències

Espai per referenciar la documentació

II.v. ANÀLISI CASOS D'ESTUDI

CAS D'ESTUDI 1: CAN BATLLÓ



Il·lustració 3. Can Batlló plànol
e. 1/10000. Integració del teixit
(elaboració pròpia) 

CAN BATLLÓ (I)

I. DADES GENERALS

Ubicació: c/ Constitució, 19.

Any d'activitat industrial: 1878 (any de compra del terreny) - anys 80 (no hi ha data exacta)

Any de recuperació i projecte rehab.: 2011- actualitat

Arquitectes: Lacol Arquitectura Cooperativa

Tipus d'intervenció: processos de gestió, rehabilitació de naus i obra nova

Superfície: 13.000m²

II. Localització i àrea d'influència del barri

El recinte industrial de Can Batlló és una antiga fàbrica tèxtil situada al barri de La Bordeta, a tocar de la Gran Via de les Corts Catalanes. Aquestes instal·lacions tenen una llarga història que es remunta a l'any 1878. Actualment, es conserven diverses naus de l'antic recinte, que limiten amb els carrers Constitució, per la part nord, Parcerisa, per l'oest, i Mossèn Amadeu Oller, a la banda est. La superfície de 13.000m², l'equivalent a nou illes de l'Eixample.

III. Definició del programa i projecte

El procés de recuperació de Can Batlló va ser un moviment impulsat per la Plataforma Can Batlló per donar-li un nou ús a l'antic complex industrial. El procés de recuperació va començar l'any 2011, quan un grup de veïns, activistes i diferents col·lectius van ocupar l'espai per aconseguir la seva rehabilitació. Aquesta ocupació va durar uns anys i va generar un moviment de suport i participació ciutadana molt ampli. L'objectiu principal era convertir Can Batlló en un centre social i cultural autogestionat, destinat a fomentar la participació ciutadana, la creació artística i la cultura popular.

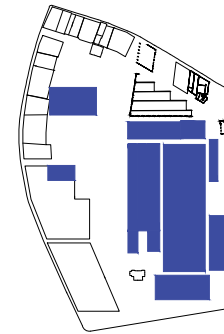
Després d'un llarg procés de negociació amb les autoritats municipals, l'any 2014 es va aconseguir un acord per a la cessió de l'espai a l'Associació Can Batlló. A partir d'aquí, es va iniciar un projecte de rehabilitació i adequació de les instal·lacions per convertir-les en un espai públic i comunitari.

Actualment, Can Batlló és un pol d'activitat cultural, social i econòmica molt important a Barcelona. Les seves instal·lacions acullen una gran varietat d'activitats i projectes, com ara tallers, esdeveniments culturals, espais d'aprenentatge, iniciatives empresarials i cooperatives, jardins comunitaris, entre d'altres. L'espai està gestionat de manera col·lectiva i participativa per l'Associació Can Batlló, que promou la seva autogestió i la implicació de la ciutadania en la presa de decisions.

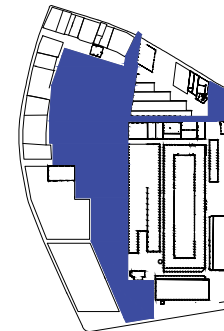
El projecte actual de Can Batlló té com a pilars fonamentals la sostenibilitat, la participació ciutadana i la cohesió social. L'objectiu és crear un espai inclusiu on es promogui la cultura, la creativitat, l'emprenedoria social i la consciència ecològica.

IV. Esquemes de programa del nou projecte

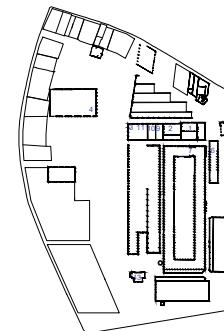
Elaboració pròpia



Il·lustració 4. Naus antigues de Can Batlló



Il·lustració 5. Nou espai verd



Il·lustració 6. Programa d'usos

V. Imatges de l'edifici



Il·lustració 7. Imatge Can Batlló



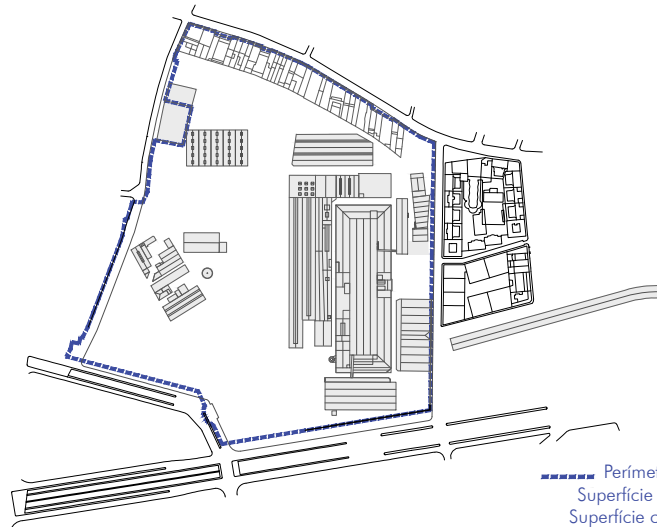
Il·lustració 8. Imatge Can Batlló

Programa d'usos

1. Bloc 11: Bar, biblioteca, Economia, Espai de Creació Musical, Espai de costura, Estratègia i Negociació, La Fondona, Rocòdrom, Secretaria
2. Nau69: cuina
3. Nau Arts Gràfiques: art, impremta col·lectiva, Editorial descontrol
4. Bloc 9: circ, mobilitat
5. Masia palleria: Arcàdia, Esplai Espurna, la Garrofera, Xarxa d'aliments, Los ayudantes
6. Bloc 2: Fundació Salvador Seguí, La Nau espai familiar
7. Nau Central: Coopòlis, eines, garatge. Nau inferior amb l'EMAV
8. Horts urbans
9. Infraestructures
10. Fusteria
11. Nau 87-89: CeDoc, Taller de birres de Can Batlló
12. La Borda
13. La Cantina: La Cantina Lab

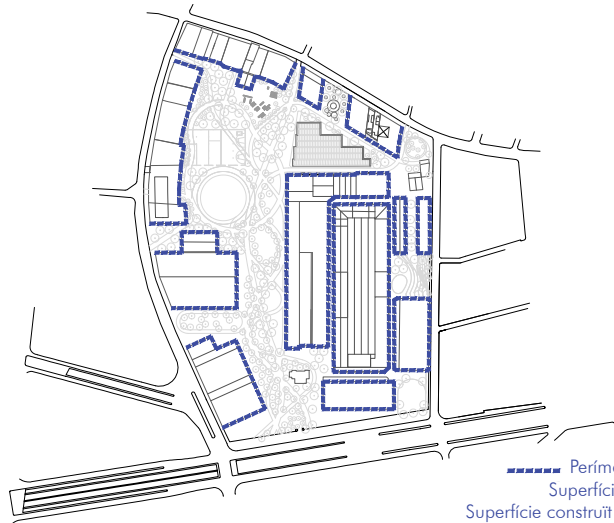
CAN BATLLÓ (II)

VI. PLANTA RECINTE EN FUNCIONAMENT INDUSTRIAL



Il·lustració 9. Antic recinte de Can Batlló

VII. PLANTA RECINTE AMB NOU PROJECTE



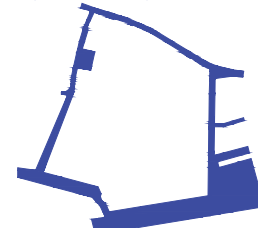
Il·lustració 10. Nou recinte de Can Batlló

VIII. Esquemes dels conceptes d'estudi del cas d'estudi

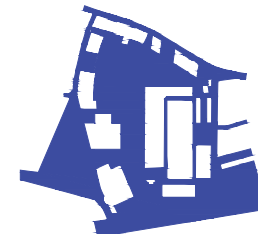
Elaboració pròpia



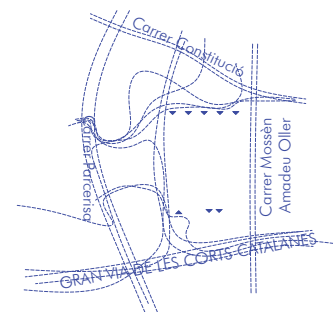
Il·lustració 11. Programa de recuperació



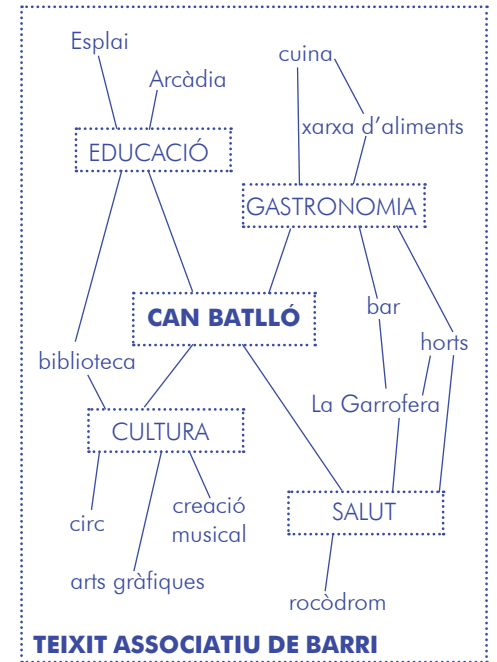
Il·lustració 12. Antic espai públic de Can Batlló



Il·lustració 13. Nou espai públic generat a Can Batlló



Il·lustració 14. Nous fluxos i accessos



Il·lustració 15. Constel·lació d'impacte del barri

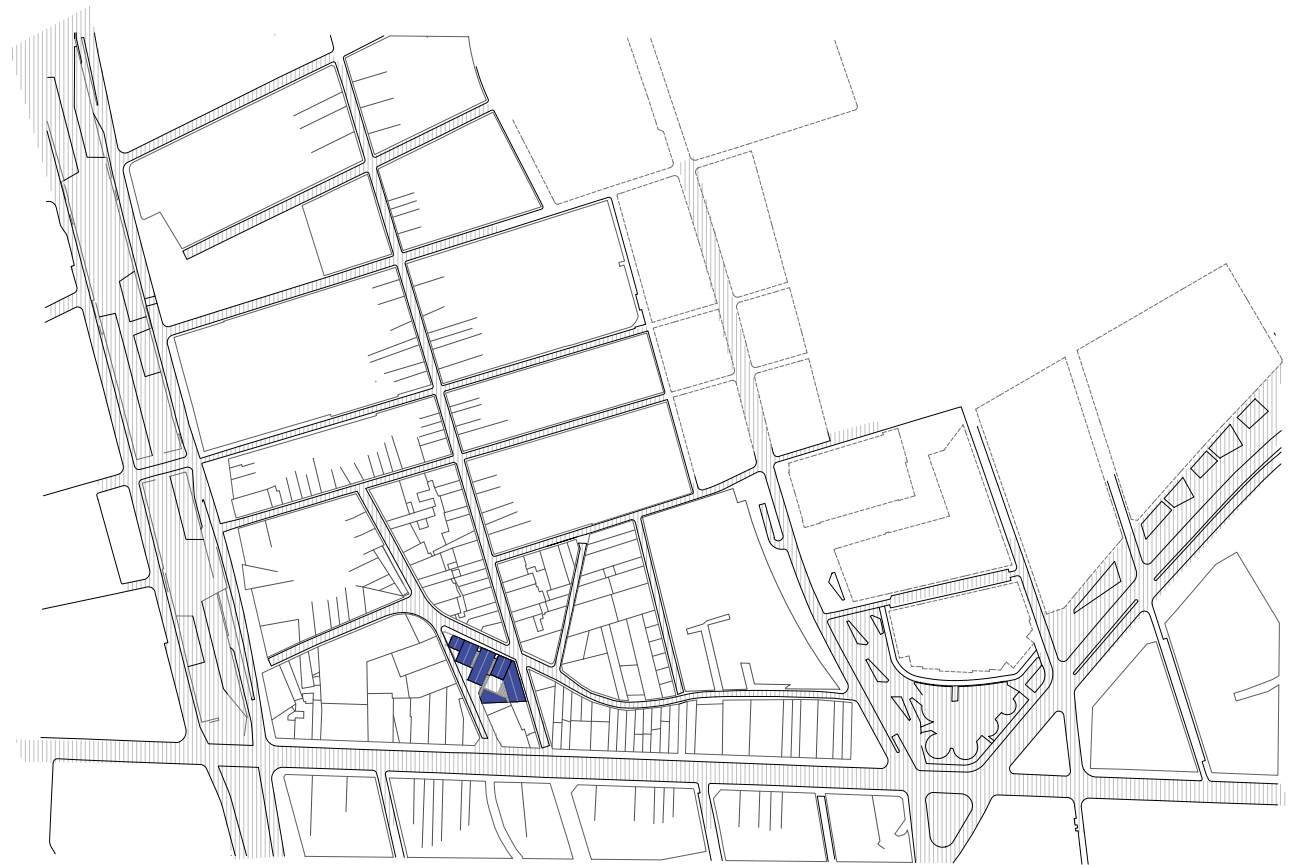
IX. Breu resum de la intervenció

Can Batlló és, actualment, un espai comunitari i veïnal autogestionat situat al barri de la Bordeta de Barcelona. És un equipament social i cultural que, gràcies a la participació ciutadana i de diferents equips d'arquitectes, urbanistes i la pròpia participació de la militància, s'han generat nous espais entesos com a "bé comú urbà" que donen resposta a necessitats de tot un barri sencer. La reintroducció d'aquest edifici ha generat nous parcs, noves places, una nova biblioteca, botigues que promouen l'economia social i solidària...

X. Referències

Informació extreta de la Plataforma Can Batlló. Imatges de Baku Akazawa i elaboració pròpia.

CAS D'ESTUDI 2: LA COMUNAL



Il·lustració 16. La Comunal plànol
e. 1/5000. Integració del teixit 

LA COMUNAL (I)

I. DADES GENERALS

Ubicació: c/ En Blanco, 69-73, Barcelona
 Any d'activitat industrial: anys 20 - anys 90
 Any de recuperació i projecte rehab.: 2018-2020
 Arquitectes: Lacol Arquitectura Cooperativa
 Tipus d'intervenció: rehabilitació, obra nova, equipament i treball
 Superfície: 1.400m²

II. Localització i àrea d'influència del barri

La Comunal és un espai cooperatiu que neix de la associació entre diferents projectes de l'economia social i solidària. El seu objectiu és establir lligams intercooperatius i augmentar l'àbast i l'impacte comunitari de les pràctiques socioeconòmiques de les cooperatives que en formen part. La intenció és fer un salt d'escala del petit edifici a la creació d'un nou node i espai de referència cultural i cooperatiu a la ciutat. L'edifici es va construir el 1929 per poder emmagatzemar veles navals i anys posteriors es va convertir en la fàbrica d'aquestes.

III. Definició del programa i projecte

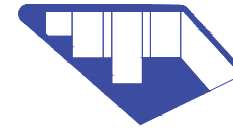
L'edifici està situat al barri de Sants de Barcelona, ocupant mitja illa entre els carrers d'En Blanco, Tenor Masini i Riera d'Escuder. És un edifici catalogat amb la categoria energètica C i urbanísticament té una volumetria disconforme.

A l'hora de rehabilitar-lo es van dur a terme diferents estratègies d'intervenció. La primera va ser buidar els espais que amb les darreres intervencions de la fàbrica habien desdibuixat la seva forma inicial; per tant es va voler recuperar la seva geometria històrica. La segona va consistir en equipar la mitgera en contacte amb els veïns de la resta de l'illa. La mínima intervenció per a la rehabilitació dels espais, realitzant poc més que l'estabilització de l'estructura i la recuperació de la façana original, també és una de les estratègies dutes a terme. L'obra nova del projecte renúncia a una forma en planta "més òptima" per aconseguir un pati i unes circulacions que mostrin com eren les alineacions originals de les façanes del complex. El pati articula i genera passeres fent referència a la relació platea-esce-nari dels teatres.

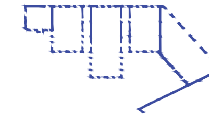
Lacol descriu la intervenció com "la rehabilitació d'un testimoni fabril de mides domèstiques, dels que en queden molt pocs en peu. Allarguem el seu cicle vital i reconvertim la indústria tèxtil en cultura cooperativa vinculada al barri. És necessari respectar la forma original de les naus de la mateixa manera que és necessari aplicar una mirada energètica al patrimoni."

IV. Esquemes de programa del nou projecte

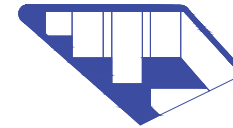
Elaboració pròpia



Il·lustració 17. Antiga zona del pati de la fàbrica



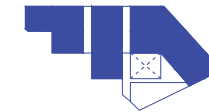
Il·lustració 18. Estructura originària



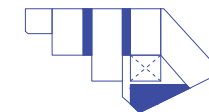
Il·lustració 19. Espai públic recuperat



Il·lustració 20. Espai de circulació comunitària



Il·lustració 21. Naus rehabilitades



Il·lustració 22. Obra Nova



Il·lustració 23. Secció naus rehabilitades



Il·lustració 24. Secció obra nova

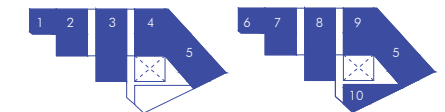
V. Imatges de l'edifici



Il·lustració 25. Imatge La Comunal



Il·lustració 26. Imatge La Comunal



Il·lustració 27. Programa d'usos

Programa d'usos

1. La Dinamo fundació
2. Irdia (advocades)
3. La Ciutat Invisible (llibreria)
4. Quesoni (cultura i so)
5. Bar La Deskomunal (bar musical i cultural)
6. Entre Pueblos fundació
7. La Directa (periodisme)
8. Lacol (arquitectes)
9. Jamgo (programadores)
10. Aula d'Idiomes (escola d'idiomes)

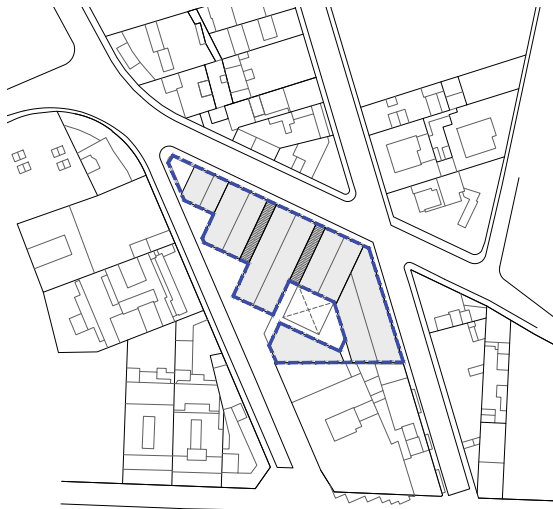
LA COMUNAL (II)

VI. PLANTA RECINTE EN FUNCIONAMENT INDUSTRIAL



----- Perímetre recinte: 140m
 Superfície recinte: 1.400m²
 Superfície construït: 722,50m²
 Superfície espai buit interior: 678,50m²

VII. PLANTA RECINTE AMB NOU PROJECTE



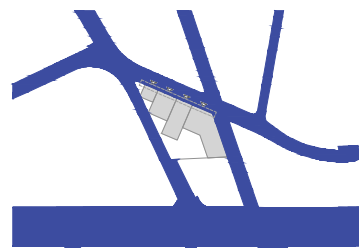
----- Perímetre recinte: 187,8m
 Superfície recinte: 757,80m²
 Superfície construït edi. ind.: 613 m²
 Superfície construït obra nova: 70 m²
 Superfície espai buit recuperat: 245,40m²

VIII. Esquemes dels conceptes d'estudi del cas d'estudi

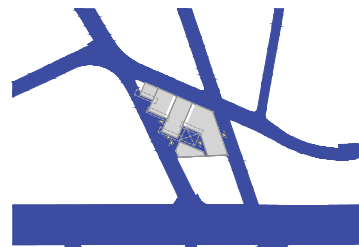
Elaboració pròpia



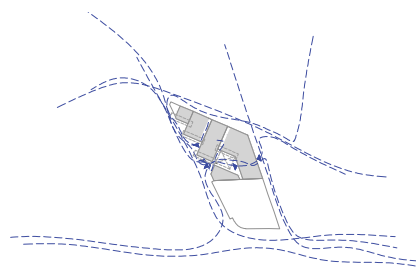
Il·lustració 30. Programa de recuperació



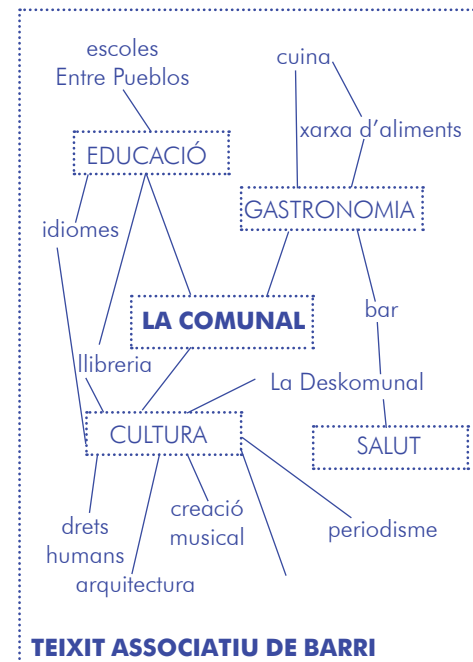
Il·lustració 31. Antic espai públic de La Comunal



Il·lustració 32. Espai públic recuperat de La Comunal



Il·lustració 33. Nous fluxos i accessos



TEIXIT ASSOCIATIU DE BARRI

Il·lustració 34. Constel·lació d'impacte del barri

IX. Breu resum de la intervenció

El projecte de recuperació de La Comunal del barri de Sants de Barcelona va tenir com a objectiu la rehabilitació i restauració física de l'edifici creat un punt cultural i social dins el barri. La intervenció va contribuir a la preservació d'un edifici de patrimoni local i va permetre reactivar la mitja illa que ocupava. D'aquesta manera es van recuperar els gairebé 700m² d'espai públic que generava al voltant de les naus de l'edifici principal.

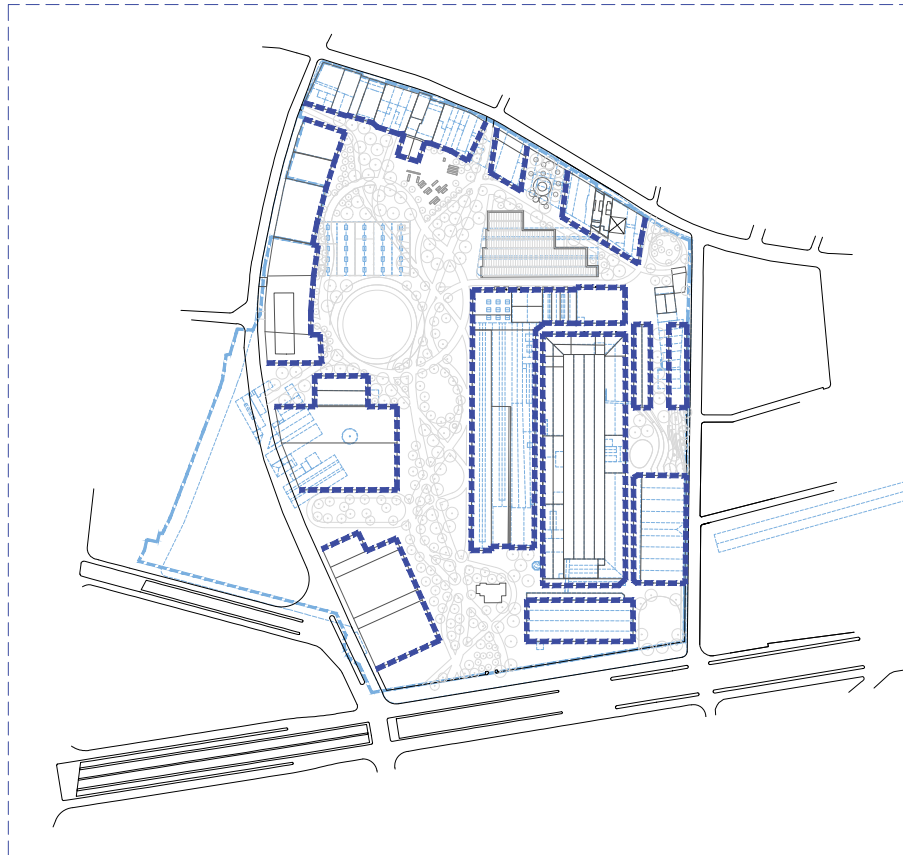
X. Referències

Informació extreta del despatx d'arquitectura Lacol. Imatges de Baku Akazawa i elaboració pròpia.

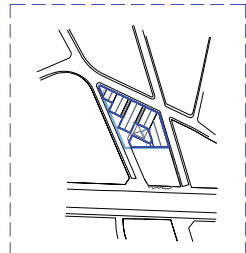
III. CONCLUSIONS

L'estudi teòric i l'estudi analític dels casos ens porta a la redacció de conclusions a partir de la comparativa i la síntesi de les idees estudiades. L'apartat descrit a continuació tindrà una part de comparativa dels casos d'estudi i un de més teòric que recollirà la conclusió global final.



CAN BATLLÓ 90.153m² e. 1/5000

Il·lustració 36. Superposició antic i nou de Can Batlló

LA COMUNAL 757,80m² e. 1/5000

Il·lustració 37. Superposició antic i nou de La Comunal

La Comunal i Can Batlló, com e pot apreciar, són i han estat sempre recintes fabrils de diversitat d'escala. La diversitat superficial i també la tipologia d'entorn que envolta cada un dels recintes ha acabat condicionant quin tipus d'actuació s'ha hagut d'e realitzar per a la recuperació de l'espai públic.

A continuació s'adjunta una taula (Taula 2) que permet comparar els elements estudiats per entendre realment la influència d'aquesta recuperació.

Potser ens hem de remuntar a filosofies antigues com la de Martin Heidegger per entendre quan comença a existir un lloc i la manera com ens relacionem amb ell. Per a Heidegger, l'acció d'habitar és allò que representa la extensió de la nostra identitat, és el nostre actuar i descriu qui som. Per ser, necessitem que l'espai que habitem sigui un lloc. (34) Els límits creen l'espai, el lloc, són el que generen el moment on acaba alguna cosa però també el moment en que comença una altre. El límit, per tant, és la definició del lloc; quan acaba, comença l'espai públic.

El límit pot ser entès com un mur cec, un perímetre que tanca recintes, la porta de casa que passa del públic al privat... El límit genera carrers a partir de façanes i com a conseqüència pot acabar generant buits urbans un cop els edificis han quedat sense ús.

Al llarg de la història hi ha hagut molts recintes que han quedat obsolets al mig de les ciutats que, moltes vegades, han quedat dins de "muralls" o murs que han estat barreres físiques i visuals entre l'espai interior i exterior. Part d'aquests recintes són antigues fàbriques que teixeixen la història del país on vivim i que, per tant, són la memòria viva de generacions anteriors. Al llarg del treball s'ha tractat la temàtica del patrimoni, del deure moral de preservar-lo i de com d'important és transmetre'l generació en generació. No obstant això, per preservar-lo és necessari que aquest sigui adaptat a les necessitats de cada moment.

La reintroducció d'edificis fabrils obsolets als teixits urbans mitjançant l'enderroc de l'antic límit que els envoltava és la temàtica principal d'aquest treball. Lligat a la reintroducció cal destacar també el deure ambiental de rehabilitar edificis en comptes de construir-ne de nous.

Els dos edificis d'estudi van ser recintes fabrils dedicats a la producció textil. Són d'escals molt diverses però ambdós casos la seva reintegració al teixit urbà va enderrocar el límit perimetral i es va aconseguir alliberar un 52,44% de la superfície de planta baixa com a espai públic, en el cas de Can Batlló, i un 32,40% en el cas de La Comunal (vegeu a la Taula 2).

Els dos recintes acullen usos diversos que acaben servant a escala de barri. Un és públic (Can Batlló) i l'altre privat (La Comunal). No obstant això, en el cas de La Comunal hi trobem també en planta baixa una llibreria (La Ciutat Invisible) i un bar, així doncs, es pot afirmar que part dels usos de PB també són públics.

A continuació s'adjunta una taula comparativa de superfícies i dades varies (Taula 2) que ens permet comparar els elements principals de recuperació. A l'hora de fer la taula s'han tingut els elements estudiats a la part pràctica.

| | superfície perímetre | superfície recuperada | % recuperació | influència al barri? | propietat pública? |
|------------|----------------------|-----------------------|---------------|----------------------|--------------------|
| CAN BATLLÓ | 90.153m ² | 47.280m ² | 52,44% | sí | sí |
| LA COMUNAL | 757,80m ² | 245,40m ² | 32,40% | sí | no |

Taula 2. Taula resum

Amb l'anàlisi dels dos casos d'estudi s'evidencia com eliminant els límits, la permeabilitat de l'espai públic passa cap a l'interior dels recintes. Aquest límit que abans era un mur, ara mateix es converteix en una successió de façanes que donen lloc a places i àrees verdes per la ciutat, són punts de menor densitat dins de Barcelona. A les imatges Il·lustració 2 i Il·lustració 3 es pot apreciar la superposició entre antic i nou, la modificació entre el perímetre antic conformat per un mur d'altura suficient com per fer de barrera visual i el nou conjunt de límits generats únicament per les façanes de les diferents naus. A més, la reintroducció conscient pot donar lloc a teixits culturals i associatius del barri, revertint les tendències de masses cada cop més creixents. A les ciutats és de vital importància actuar tant a escala de barri com a escala territorial.

Els processos de recuperació dels recintes i els processos participatius que han desenvolupat els projectes estudiats, donen peu a la seva bona integració al barri. En aquests casos, el pensament i la projecció des del comú dona forma i genera espais amables per les veïnes i fa créixer la consciència de la preservació patrimonial.

Per concloure la recerca i donant resposta a la pregunta inicial, podem afirmar que la modificació del límit acaba deformant l'espai públic que envolta els recintes industrials. La manera de fer-ho dependrà de cada projecte però en major part acaba creant diferents places, àrees verdes, nous carrers... Els espais que antigament eren patis privatis es converteixen en espai públic. A l'hora de re introduir-los, per tant, és necessari ser conscients del canvi morfològic del teixit, pensant en l'impacte que aquest projectes poden tenir a la societat que els envolta i la importància de mantenir-los dempeus, i per tant, de rehabilitar-los correctament. Al final el temps és qui ens ha portat aquests edificis i és el que decidirà què ha de passar amb ells. No obstant això, l'arquitecte ha de ser el punt mig entre el barri i l'edifici i és el que té les eines per definir les potencialitats que pot tenir.

IV. ANNEXOS

Fitxa tècnica del patrimoni de La Comunal. Informació extreta del Portal d'Informació urbanística de l'Ajuntament de Barcelona. [en línia]

(Ajuntament de Barcelona, 2023)

Catálogo de patrimonio arquitectónico

Denominación

EDIFICI INDUSTRIAL

Datos generales

| | |
|----------------------|---|
| Identificador | 1624 |
| Dirección principal | C BLANCO, 69 73 (1) |
| Nivel de protección | Béns amb elements d'interès(C) |
| Época | 1920, aprox. |
| Estilo | Eclèctic |
| Uso original | Industrial i residencial |
| Periodo | 1911-1920 |
| Documentación | Projecte de Revisió del Catàleg Arquitectònic, Ajuntament de Barcelona. fotogràfica |

Descripción del elemento o conjunto

Conjunt de naus destinades a ús fabril que ocupen més de la meitat de l'illa, en una parcel·la que dona a tres carrers. Junta a la cantonada dels carrers Blanco i Riera d'Escuder es construí un habitatge amb la planta baixa que s'obre a un jardí. La façana principal, situada al carrer Blanco, se singularitza mitjançant un coronament a la part superior de les naus i en un llenguatge que ens recorda actuacions del segle XVIII. Per la banda posterior i donada l'alineació vial, les naus s'edarrereixen. Tipològicament és interessant ressaltar que els accessos a les naus es produeixen en els tremujals entrants de les naus i no als eixos de les cobertes. La façana lateral que es desenvolupa pel carrer Tenor Massini, originàriament pertanyia al conjunt fabril i està ocupada per locals comercials.

Intervenciones

- Manteniment i recuperació de volums, façanes i elements comuns originals, així com recuperació de textures, colors i elements decoratius originals.
- Manteniment i/o unificació de la fusteria i de les persianes, i substitució de les de PVC i altres materials plàstics.
- Restauració i/o recuperació dels forats de la planta baixa.

Direcciones (3)

- C BLANCO, 69 73 (1)
- C TENOR MASINI, 5 15 (2)
- C RIERA D'ESCUDEU, 38 44 (3)

Imágenes (1)



Fitxa tècnica del patrimoni de La Comunal. Informació extreta del Portal d'Informació urbanística de l'Ajuntament de Barcelona. [en línia]

(Ajuntament de Barcelona, 2023)

Fitxa tècnica del patrimoni de Can Batlló. Informació extreta del Portal d'Informació urbanística de l'Ajuntament de Barcelona. [en línia]

(Ajuntament de Barcelona, 2023)

Catálogo de patrimonio arquitectónico

Denominación

ANTIGA FÀBRICA JOAN BATLLÓ

Datos generales

| | |
|------------------------------------|--|
| Identificador | 1787 |
| Dirección principal | C MOSSÈN AMADEU OLLER, 9 15 (1) |
| Nivel de protección | Béns culturals d'interès local(B) |
| Autor | Juan Antonio Molinero, enginyer |
| Época | 1877-78 |
| Estilo | Arquitectura industrial |
| Uso original | Industrial |
| Periodo | 1851-1900 |
| Documentación fotográfica | Jordi Isern, fotògraf (Barcelona). Arxiu Històric del Districte de Sants-Montjuïc; Projecte de Revisió del Catàleg Arquitectònic, Ajuntament de Barcelona. |
| Documentación archivística: Planos | A.M.A. i Arxiu Històric del Districte de Sants-Montjuïc NAU 8: AMCB, Patrimoni Municipal, Expedient 121, 1878 AMCB, Expedient 850 (1907) AMCB, Fo.303 (1915) AMCB, Expedient 121. Patrimoni Municip |

Descripción del elemento o conjunto

Segons el plànol que es conserva del projecte de construcció de la fàbrica, signat per l'enginyer Juan Antonio Molinero, el conjunt fabril tenia inicialment un sol edifici, de planta baixa més dos, molt allargat, i la corresponent xemeneia per a les màquines de vapor situada prop de les calderes a la banda sud del recinte. L'augment de la producció i el creixement de les diferents activitats industrials que es van afegir amb el temps van obligar a la construcció de noves naus, a la dotació de més maquinària i a la construcció d'una nova xemeneia. Per tal d'assegurar l'abastiment d'aigua, necessària per a la producció d'energia, es va construir una torre d'aigües, al costat de la primera nau, de planta rectangular i amb una alçada considerable. El recinte era una colònia fabril que disposava d'església i fins i tot d'un economat. L'expansió de l'empresa, l'augment del nombre de treballadors, fou la causa del desenvolupament urbanístic de la seva rodalia i de la implantació de nous habitatges al voltant de la carretera de la Bordeta.

L'estructura de la fàbrica no és vertical (com eren el Vapor Vell o Ca l'Aranyó), sinó que es va dissenyar horitzontalment a dos nivells i en dos llargs braços, factor que en permetia l'ampliació amb més facilitat

Fitxa tècnica del patrimoni de Can Batlló. Informació extreta del Portal d'Informació urbanística de l'Ajuntament de Barcelona. [en línia]

(Ajuntament de Barcelona, 2023)

(molts dels primers vapors sabadellencs es van construir de manera força similar), però que dificultava el rendiment en la transmissió de l'energia mecànica. Els materials que es van emprar en la construcció eren els característics de tota l'arquitectura fabril del segle XIX: maó i ferro; és a dir, parets de totxo, pilars de fosa, embigat de fusta i, en l'edifici originari, coberta a dues vessants. Grans finestral i arcades s'obren en façana per aprofitar més la lluminació i, en planta baixa, permetien disposar i accedir a petits tallers o zones de magatzem. De la façana destaquen les grans columnes adossades, l'entaulament i el pòrtic amb pilastres que sosté un arcau -tots ells elements fets en pedra, de forta càrrega classificant. Entre les diferents naus hi ha patis i carrerons o passatges, que s'empraven per a la càrrega i descàrrega i per a l'accés als diferents edificis.

El recinte de l'antiga fàbrica de Joan Batlló, conjunt complex i divers, ha esdevingut un barri industrial, que conserva la tanca original de la fàbrica, amb l'arrendament de les diferents naus i plantes a petites indústries.

Intervenciones

- Qualsevol canvi d'ús ha de permetre el manteniment de la tipologia.
- Realització d'un pla especial que reordeni les zones qualificades de 5, 6b, 17/6, 17/7, contingudes a la parcel·la.
- Manteniment de la nau principal (paral·lela al carrer Mn. Amadeu Oller), la xemeneia gran, la torre del dipòsit d'aigua i, parcialment, el mur de tanca.
- Manteniment de la xemeneia propera al carrer Parcerisas, la masia propera a l'entrada principal de la fàbrica i la masia situada a la part posterior de la finca 79 del carrer Constitució.
- Manteniment de la volumetria original, les façanes, amb recuperació de les elements decoratius, textures i cromatismes originals.
- Manteniment, recuperació i/o conservació dels espais i elements comuns que siguin d'interès.Manteniment de les tipologies de les cobertes.
- Manteniment i/o unificació de fusteria i de persianes, amb exclusió de les de PVC i d'altres materials plàstics.
- Manteniment i recuperació de les voltes, de les llanternes i dels pilars de fosa i de les instal·lacions subterrànies que siguin d'interès.
- Qualsevol intervenció requerirà la realització d'una memòria d'investigació i recerca històrica que justifiqui i documenti, tant gràficament com planimètrica les parts originals, defineixi les modificacions posteriors i la seva integració amb la proposta sol·licitada.

Direcciones (7)

C MOSSÈN AMADEU OLLER, 9 15 (1)

G.V. CORTS CATALANES, 173 175(4)

G.V. CORTS CATALANES, 169X (5)

C CONSTITUCIÓ, 33X (6)

C MOSSÈN AMADEU OLLER, 3 7(7)

C MOSSÈN AMADEU OLLER, 1X (8)

C PARCERISA, 32X (9)

Imágenes (1)

V. FONTS D'INFORMACIÓ

V.i. BIBLIOGRAFIA

1. Loos, Adolf. *Ornament and Crime*. Londres : Penguin Classics, 2019.
2. Cabana, Francesc. *Fàbriques i empresaris. Protagonistes de la revolució industrial a Catalunya*. Barcelona : Enciclopèdia Catalana, 1995. volum 4.
3. Artigues i Vidal, Jaume i Mas i Palahí, Francesc. *El model de la casa fàbrica als inicis de la industrialització. Registre de fàbriques de Ciutat Vella de Barcelona*. Barcelona. ed. Ajuntament de Barcelona, 2019, p. 611.
4. Ajuntament de Barcelona. *Inicis de la Urbanística municipal*. Barcelona. ed. Ajuntament de Barcelona, 1985.
5. Muñoz Martínez, Norberto i Cervantes Blanco, Miguel. *Marketing de ciudades y "Place Branding"*. Universitat de Lleó. ed. Universitat de Lleó, 2010.
6. Balibrea, Mari Paz. *La Marca i el Passat: Estratègies de Lluita per l'Espai Social a la Barcelona Postindustrial*. Comunicació i Cultura Departament de Mitjans. Producta50. Barcelona. ed. YProductions, 2007.
7. Corbellini, Giovanni. *Recycled theory: dizionario illustrato / illustrated dictionary*. ed. Quodlibet, 2016.
8. Tatjer, Mercedes. *El patrimonio industrial de Barcelona entre la destrucción y la conservación, 1999-2008*. 270, Barcelona : Universitat de Barcelona, 2008, Vol. XII.
9. *Carta de Nizhny Tagil Sobre el Patrimonio Industrial*. TICCIH. ed. TICCIH, 2003.
10. Navarro, Manuel Lillo. *Reciclaje de infraestructuras obsoletas*. València: Instituto Universitario de Restauración del Patrimonio de la Universidad Politécnica de Valencia.
11. Casals Alsina, Èlia i Paül i Agustí, Daniel. *La protecció del patrimonial industrial en àrees de transformació urbana: una revisió del projecte del 22@Barcelona*. Barcelona: Universitat de Lleida, 2023, Vol. 29.
18. Varea, Carlos Bitrián. *El espacio del patrimonio cultural. Barcelona: Universitat Politècnica de Catalunya*. Departament de Composició Arquitectònica, 2008.
19. Sanz, José María Serrano. *Crisis económica y transición política*. Ayer. ed. Marcial Pons, 1994.
20. Mas Ibañez, Sara i Sabaté Bel , Joaquín. *Gestión del Patrimonio Industrial en la renovació de la ciudad*. 21 , ed. Universitat Politècnica de Catalunya, 2013, Vol. 7.
21. Ajuntament de Barcelona. *Plans i projectes per a Barcelona 1981-1982*. Barcelona. ed. Ajuntament de Barcelona, 1983.
22. Koolhaas, Rem. *Delirious New York: A Retroactive Manifesto for Manhattan*. ed. The Monacelli Press, 1994.
24. Ajuntament de Barcelona. *Barcelona, Ciutat Patrimoni*. Barcelona. ed. Ajuntament de Barcelona, 2022.
26. Trachana, Angélique. *La recuperación de los paisajes industriales como paisajes culturales*. Universidad de Valladolid, Instituto Universitario de Urbanística, 2011, Vol. 14. 189-212.
27. Clarós i Ferret, Salvador, y otros. *Proposta de pla intergral de Patrimoni Industrial de Barcelona*. 581, Barcelona. ed. Universitat de Barcelona, 2005, Vol. 10.
28. Smithson, Alison. *Com reconèixer i llegir un mat-building: evolució de l'arquitectura actual cap al mat building*. ed. Architectural Design, 1974.
29. Harvey, David. *Rebel Cities: from the Right to the City to the Urban Revolution*. ed. Verso, 2019.
30. Jacobs, Jane. *The Death and Life of Great American Cities*. ed. Vintage Books, 1992.
31. Eugeni, Marta Peris. *La casa de Ozu*. ed. Associació Shangrila, 2019.
34. Heidegger, Martin. *Construir Habitar Pensar*. ed. Oficina de arte y ediciones, 2015.

V.ii. WEBGRAFIA

12. Escocesa, La. *Què és La Escocesa*. [En línia] eme associació d'idees. <https://laescocesa.org/ca/La%20Escocesa/qu%C3%A8%C3%A9s%20La%20Escocesa>. Visitat

13. Can Batlló. *L'Espai Comunitari i Veïnal Autogestionat de Can Batlló, és un equipament social i cultural ubicat en diferents naus, a l'antiga fàbrica tèxtil de Can Batlló, al barri de la Bordeta*. [En línia] Can Batlló, 2023. <https://canbatllo.org/can-batllo/>.

14. Lacol. *Bloconze de Can Batlló*. [En línia] <https://www.lacol.coop/projectes/bloconze-can-batllo/>.

15. Lacol. *Rehabilitar Can Batlló*. [En línia] <https://www.lacol.coop/projectes/rehabitarcanbatllo/>.

16. La Comunal. *Qui som la Comunal. La Comunal espai cultural cooperatiu*. [En línia] <https://lacomunal.coop/la-comunal-sants/>.

17. Lacol. *La Comunal espai Cooperatiu. Lacol Arquitectura*. [En línia] <https://www.lacol.coop/projectes/lacomunal/>.

23. Ajuntament de Barcelona. Servei de Premsa. *Barcelona impulsa un pla estratègic per protegir el patrimoni, el paisatge i la seva identitat popular, històrica i ambiental*. [En línia] <https://ajuntament.barcelona.cat/premsa/2022/04/20/barcelona-impulsa-un-pla-estrategic-per-protegir-el-patrimoni-el-paisatge-i-la-seva-identitat-popular-historica-i-ambiental/>.

25. Gratacós, Ricard. *Microbarcelones. Aquidos*. [En línia] Aquidos. <https://www.aquidos.cat/aquidos-microbarcelones-barcelona-microbcn>.

32. Plataforma Can Batlló. *Comissions Can Batlló*. [En línia] 2023. <https://canbatllo.org/comissions/>.

33. La Comunal. *Entitats la Comunal. La Comunal espai cultural cooperatiu*. [En línia] <https://lacomunal.coop/entitats/>.

V.iii. LLISTAT DE FIGURES

| | |
|------------------------|---|
| Il·lustració 1 | Conjunt patrimonial de la ciutat de Barcelona (elaboració pròpia) |
| Il·lustració 2 | Plànol Barri de Sants i de la Bordeta (elaboració pròpia) |
| Il·lustració 3 | Can Batlló plànol e. 1/10000. Integració del teixit (elaboració pròpia) |
| Il·lustració 4 | Naus antigues de Can Batlló (elaboració pròpia) |
| Il·lustració 5 | Nou espai verd (elaboració pròpia) |
| Il·lustració 6 | Programa d'usos (elaboració pròpia) |
| Il·lustració 7 | Imatge Can Batlló (Lacol, 2023) |
| Il·lustració 8 | Imatge Can Batlló (elaboració pròpia) |
| Il·lustració 9 | Antic recinte de Can Batlló (elaboració pròpia) |
| Il·lustració 10 | Nou recinte de Can Batlló (elaboració pròpia) |
| Il·lustració 11 | Programa de recuperació (elaboració pròpia) |
| Il·lustració 12 | Antic espai públic de Can Batlló (elaboració pròpia) |
| Il·lustració 13 | Nou espai públic generat a Can Batlló (elaboració pròpia) |
| Il·lustració 14 | Nous fluxos i accessos (elaboració pròpia) |
| Il·lustració 15 | Constel·lació d'impacte del barri (elaboració pròpia) |
| Il·lustració 16 | La Comunal plànol e. 1/5000. Integració del teixit (elaboració pròpia) |
| Il·lustració 17 | Antiga zona del pati de la fàbrica (elaboració pròpia) |
| Il·lustració 18 | Estructura originària (elaboració pròpia) |
| Il·lustració 19 | Espai públic recuperat (elaboració pròpia) |
| Il·lustració 20 | Espai de circulació comunitària (elaboració pròpia) |
| Il·lustració 21 | Naus rehabilitades (elaboració pròpia) |
| Il·lustració 22 | Obra Nova (elaboració pròpia) |
| Il·lustració 23 | Secció naus rehabilitades (elaboració pròpia) |
| Il·lustració 24 | Secció obra nova (elaboració pròpia) |
| Il·lustració 25 | Imatge La Comunal (Baku Akazawa, 2021) |
| Il·lustració 26 | Imatge La Comunal (Baku Akazawa, 2021) |
| Il·lustració 27 | Programa d'usos (elaboració pròpia) |
| Il·lustració 28 | Antic recinte La Comunal (elaboració pròpia) |
| Il·lustració 29 | Nou recinte recuperat La Comunal (elaboració pròpia) |
| Il·lustració 30 | Programa de recuperació (elaboració pròpia) |
| Il·lustració 31 | Antic espai públic de La Comunal (elaboració pròpia) |
| Il·lustració 32 | Espai públic recuperat de La Comunal (elaboració pròpia) |
| Il·lustració 33 | Nous fluxos i accessos (elaboració pròpia) |
| Il·lustració 34 | Constel·lació d'impacte del barri (elaboració pròpia) |
| Il·lustració 35 | Lluita veïnal Can Batlló (Lacol, 2017) |
| Il·lustració 36 | Superposició antic i nou de Can Batlló (elaboració pròpia) |
| Il·lustració 37 | Superposició antic i nou de La Comunal (elaboració pròpia) |

Laia Soler i Pla

Treball Final de Grau
GArqETSAB2014
Universitat Politècnica de Catalunya
Juny 2023 Barcelona

Tutor
Joan Moreno